

KOERSDOCUMENT DUIN HORST & WEIDE

TOEKOMSTBEELD & HANDELINGSPERSPECTIEF
NAAR EEN TOEKOMSTBESTENDIG CULTUURLANDSCHAP

*Op weg naar een toekomstbestendig, vitaal,
authentiek en beleefbaar cultuurlandschap*

COLOFON

Koersdocument Duin Horst & Weide

31 maart 2025

Opdrachtgever: Gemeente Wassenaar

Kernteam: Gemeente Wassenaar, Voorschoten, Leidschendam-Voorburg en Den Haag

Samenstelling en advies: Bureau KuiperCompagnons & TwynstraGudde

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

1. INLEIDING	5
1.1. Doel van het toekomstbeeld en handelingsperspectief	6
1.2. Relatie met ander beleid	9
1.3. Interactief proces	11
1.4. Opbouw van het document / leeswijzer	12

2. GEBIEDSBSCHRIJVING CULTUURLANDSCHAP DUIN HORST & WEIDE	13
2.1. Kracht van het gebied	14
2.2. Karakteristieken en kwaliteiten van de deelgebieden	21

3. BELANGRIJKE OPGAVEN EN KANSEN	29
3.1. Opgaven en kansen in het gebied	30
3.2. Aandachtspunten voor de drie deelgebieden	35

4. TOEKOMSTBEELD DUIN HORST & WEIDE: VITAAL, AUTHENTIEK EN BELEEFBAAR	37
4.1. Overkoepelende ambities	38
4.1.1. Diversiteit van het unieke cultuurlandschap behouden en versterken	39

4.1.2. Ruimte en rust geven aan een robuuste en gevarieerde natuur	41
4.1.3. Beter verbonden recreatief netwerk	44
4.1.4. Toekomstbestendig landgebruik	47
4.1.5. Integrale Kaart toekomstbeeld	50
4.2. Integrale koers per deelgebied	52
4.2.1. Koers Duin	53
4.2.2. Koers Horst	56
4.2.3. Koers Weide	61

5. HANDELINGSPERSPECTIEF VOOR HET AGRARISCH CULTUURLANDSCHAP	65
5.1. Opbouw van het handelingsperspectief	66
5.2. Catalogus van 'Best Practices'	67
5.2.1. Horst	68
5.2.2. Weide	73
5.3. Uitvoeringsparagraaf	78
5.3.1. Status koersdocument onder de Omgevingswet	78
5.3.2. Versterking relatie met ander beleid of programma's	79
5.3.3. Aanbevelingen toekomstbestendig cultuurlandschap	79
5.3.4. Doorontwikkeling van de integrale uitvoering	80

BIJLAGE	81
----------------	-----------

VOORWOORD

Beste lezer,

Binnen onze sterk verstedelijkte regio vormt het gebied Duin Horst & Weide een uniek cultuurlandschap, dat eeuwen gekoesterd wordt vanwege zijn vruchtbare grond en het groene landelijke karakter. Het gebied is belangrijk voor de bewoners vanwege zijn hoge cultuur- en natuurwaarde en de gebruiksmogelijkheden.

Ons land telt inmiddels 18 miljoen inwoners en dat aantal groeit, is de verwachting. We zien ook dat meer mensen gebruikmaken van het gebied. Dit betekent meer druk op het landschap; het is zoeken naar een balans tussen behoud en het juiste gebruik van het landschappelijk gebied. Er zijn uitdagingen

voor de drinkwaterkwaliteit en natuurverbetering. Daarom moeten we nadenken over hoe het gebruik van het Duin Horst & Weidegebied samengaat met het beschermen en versterken van de cultuur- en natuurwaarden; en dat voor de korte én lange termijn.

Samen kom je verder. Daarom werken wij samen met alle partners van de landschapstafel Duin Horst & Weide aan het behoud, het beheer en de verdere ontwikkeling van het landelijk gebied, waarbij uiteenlopende opgaven spelen. Dit koersdocument geeft een beeld van het verleden, het heden, een visie én een blik op de toekomst van het cultuurlandschap Duin Horst & Weide. Dit document is het resultaat van de participatie- en keukentafelgesprekken, die afgelopen jaar zijn gehouden met de gebruikers en inwoners van het gebied, van de verkenningen die zijn uitgevoerd en de visies die zijn opgehaald.

Dit koersdocument bieden wij aan ter inspiratie vanuit de unieke kwaliteiten en het belang van het gebied. Er worden handreikingen gedaan hoe we samen met de partners een toekomstbestendig, vitaal, authentiek en leefbaar cultuurlandschap kunnen realiseren. We pakken als landschapstafel de handschoen op door in het uitvoeringsprogramma Duin Horst & Weide kansrijke projecten op te nemen. Voor de realisatie van de gezamenlijke doelstellingen wordt de inzet van iedereen gevraagd.

Ik nodig u uit om met ons mee te doen en wens u veel inspiratie en initiatief!

Marcel Belt

*Wethouder Duurzaamheid en Openbare ruimte gemeente Leidschendam-Voorburg
Voorzitter van de Landschapstafel Duin Horst & Weide*

Wim Koetsier

*Wethouder Ruimte, Duurzaamheid en Mobiliteit gemeente Wassenaar
Lid van de Landschapstafel Duin Horst & Weide*

1. INLEIDING

1.1. DOEL VAN HET TOEKOMSTBEELD EN HANDELINGSPERSPECTIEF

Een toekomstbeeld als stip op de horizon

'Duin Horst & Weide' is een uniek gebied, met een opeenvolging van landschappen, dat zich kenmerkt door een grote diversiteit aan agrarische bedrijvigheid, prachtige landgoederen en duinen. Er wordt gewoond, gewerkt en gerecreëerd en het is leefgebied van flora en fauna. Tegelijk is het een gebied in ontwikkeling en spelen er veel verschillende opgaven. Het gaat onder meer om de achteruitgang van de biodiversiteit, bodemdaling, klimaatadaptatie (wateroverlast en droogte), transities in de landbouw (o.a. stikstofuitstoot terugdringen), de energietransitie, verrommeling van het landschap, het vitaal houden van de landgoederen en de instandhouding en waar mogelijk versterking van de cultuurhistorische, natuur- en landschapswaarden.

Samenwerkingsconvenant Pact van Duivenvoorde (2004)

In 2001 zijn de gemeenten Voorschoten, Leidschendam-Voorburg en Wassenaar een strategische samenwerking aangegaan om zich gezamenlijk in te zetten voor behoud en versterking van de cultuurhistorische, natuur- en landschappelijke waarden in het landelijk gebied van Duin Horst & Weide. In 2004 is dit samenwerkingsverband omgezet in het samenwerkingsconvenant 'Pact van Duivenvoorde' en in 2016 in de Landschapstafel Duin Horst & Weide, die is uitgebreid met de gemeenten Den Haag, Leiden en Zoetermeer.

In dit koersdocument schetsen we, als gemeenten Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar, een beeld van hoe we – samen met gebiedspartners – de toekomst van Duin Horst & Weide zien. Dit toekomstbeeld is de stip op de horizon waar we de komende jaren naar toe werken. We geven aan hoe we daarbij de bestaande kwaliteiten willen behouden en versterken en hoe we omgaan met de opgaven die er zijn. Uitgangspunt is een goede balans tussen landbouw, natuur en recreatie en alle andere belangen die spelen in het landelijk gebied. Het toekomstbeeld is tot stand gekomen in nauwe samenspraak met particulieren en organisaties die betrokken zijn bij het gebied (zie paragraaf 1.3).

Het uitgangspunt van het toekomstbeeld is het 'Landschapsontwikkelingsplan Duin Horst & Weide' (LOP) uit 2012, waarin een visie is opgenomen gericht op het waarborgen van de authenticiteit van het gebied, het versterken van de vitaliteit en het vergroten van de beleefbaarheid. De visie uit het LOP hebben we in voorliggend toekomstbeeld geactualiseerd en verder geconcretiseerd. Dat was nodig omdat nieuwe trends en ontwikkelingen zorgen voor nieuwe opgaven en kansen waar we adequaat op in willen spelen.

Handelingsperspectieven om tot uitvoering te komen

Het toekomstbeeld schetst de richting (koers) voor de toekomstige ontwikkeling van Duin Horst & Weide. Maar die richting is niet in beton gegoten. Er blijft ruimte voor flexibiliteit en aanpassingen. Het toekomstbeeld legt geen ontwikkelingen vast, maar inspireert en nodigt agrariërs, landgoedeigenaren en (andere) particulieren, organisaties en overheden uit te komen met passende initiatieven en investeringen.

Naast het toekomstbeeld, hebben we een handelingsperspectief opgesteld. Daarin focussen we ons op het agrarisch gebied, omdat de agrariërs en landgoedeigenaren de belangrijkste beheerders van het cultuurlandschap zijn. Onderdeel van het handelingsperspectief is een catalogus van 'Best Practices' die met inspirerende praktijkvoorbeelden laat zien welke initiatieven passend en wenselijk zijn in het gebied. Ze dienen als voorbeelden voor agrariërs, landgoedeigenaren en andere betrokken partijen.

Het handelingsperspectief gaat daarnaast in op wat, op strategisch niveau in de volgende fase, opgepakt moet worden om het toekomstbeeld realiteit te maken. Dat is belangrijk, want alleen samen kunnen we de toekomst tegemoet treden. In het handelingsperspectief geven we ook aan wat de status is van dit document onder de Omgevingswet. Onderdeel van het handelingsperspectief is verder een overzicht van beleid en programma's van hogere overheden die kunnen bijdragen aan het realiseren van het toekomstbeeld Duin Horst & Weide, bijvoorbeeld met subsidies. Ook geven we in het handelingsperspectief een lijst van de belangrijkste aanbevelingen en acties die voortkomen uit het toekomstbeeld (in meer detail uitgewerkt in bijlage A). Dit overzicht vormt de basis voor het verder optuigen van het handelingsperspectief met uitvoeringsprogramma, na de vaststelling van dit koersdocument. Tevens geven we in bijlage A aan hoe dat uitvoeringsprogramma kan worden geborgd in een uitvoeringsorganisatie voor de lange termijn en wat de rollen van publieke en private partijen daarin kunnen zijn.

Met het toekomstbeeld en handelingsperspectief willen we een breed scala aan partijen enthousiasmeren, verleiden en inspireren. Zo kunnen we samen met alle betrokkenen in het gebied het uiteindelijke doel bereiken: het behouden en versterken van Duin Horst & Weide als vitaal, authentiek en beleefbaar gebied!

Kwalitatief afwegingskader

Het koersdocument vormt voor de gemeenten ook een kader om initiatieven en ontwikkelingen af te wegen. Door het koersdocument op te nemen in hun omgevingsvisies (zie ook paragraaf 5.3.1) kunnen de gemeenten er afwegingen mee maken of initiatieven bijdragen aan de door alle partijen gezamenlijk vastgestelde ambities. Ook voor het opstellen van eigen plannen kunnen gemeenten het koersdocument gebruiken door aanbevelingen en acties die voortkomen uit het koersdocument zelf op te pakken en het toekomstbeeld en de 'Best Practices' in het handelingsperspectief daarbij te gebruiken als inspiratie.

Plangebied Duin Horst & Weide

Het actuele gebied van Duin Horst & Weide met de drie herkenbare deelgebieden 'Duin', 'Horst' en 'Weide'. De drie gebieden lopen in elkaar over, vooral 'Horst' en 'Weide', die karakteristieke gemeen hebben, zoals de open weides. De globale begrenzings zijn op basis van het gebied van de huidige Landschapstafel weergegeven.

1.2. RELATIE MET ANDER BELEID

Dit koersdocument gaat over toekomstbestendig gebruik van het cultuurlandschap voor een authentiek, vitaal en beleefbaar Duin Horst & Weide. De opgaven waar dit bijzondere gebied mee te maken krijgt, hangen samen met de lokale, regionale, provinciale en landelijke beleidsstukken onder andere op het gebied van erfgoed, klimaat en energie.

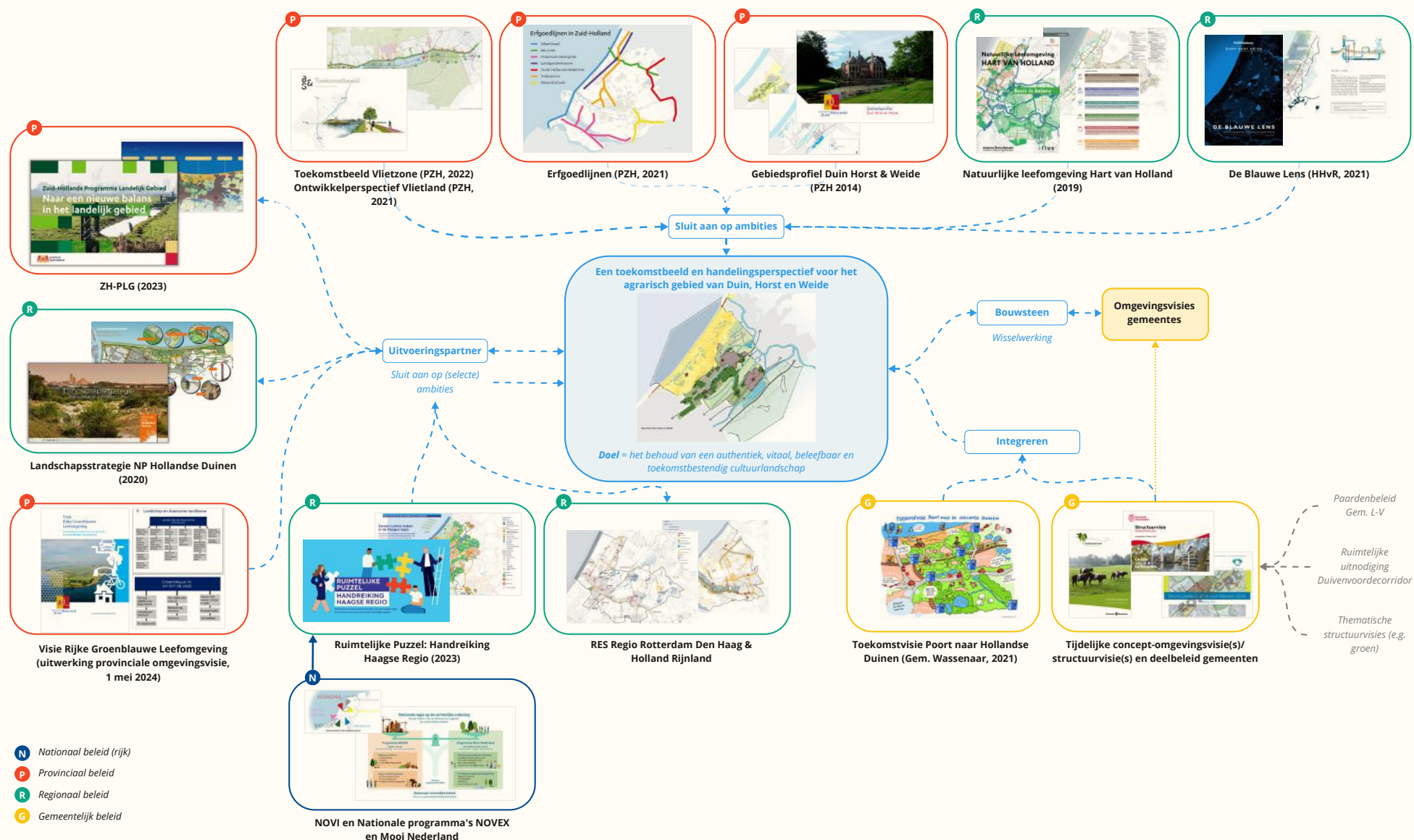
Het 'Landschapsontwikkelingsplan Duin Horst & Weide' (LOP, 2012) vormt zoals gezegd het vertrekpunt voor het voorliggende toekomstbeeld en handelingsperspectief. Het waarborgen van de authenticiteit van het gebied, het versterken van de vitaliteit en het vergroten van de beleefbaarheid zijn hierbij leidend. Vanuit deze ambities is, samen met alle betrokken partijen, een meerjarenprogramma (MJP) opgesteld en tot aan 2024 geactualiseerd. Het MJP is in 2024 opnieuw geactualiseerd naar een uitvoeringsprogramma (UVP) 2024-2028.

Daarnaast zijn de ambities en concrete opgaven uit de tijdelijke omgevingsvisies van de gemeenten (Wassenaar 'Landgoed aan Zee', Voorschoten 2050 'Groen, veilig en betrokken' en Leidschendam-Voorburg 'Ruimte voor wensen 2040') meegenomen als input voor dit koersdocument. Ook het gemeentelijke beleid, waaronder het paardenbeleid van gemeente Leidschendam-Voorburg, is geïntegreerd in het toekomstbeeld en handelingsperspectief.

Op provinciaal en regionaal niveau geven onder andere de Omgevingsvisie Zuid-Holland, het Gebiedsprofiel Duin Horst & Weide, de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving, de Handreiking Haagse Regio voor de ruimtelijke puzzel en het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) of zijn opvolgers richting. Duin Horst & Weide vormt het kerngebied van het Nationaal Park Hollandse Duinen (NPHD). Het toekomstbeeld van Duin Horst & Weide sluit aan en is richtinggevend voor de doelen van het NPHD. Ook het Toekomstbeeld Vlietzone is meegenomen als input voor dit koersdocument.

Het toekomstbeeld houdt ook rekening met nationaal en Europees beleid en wetgeving, zoals de Nationale Omgevingsvisie Executiekraft (NOVEX), het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) of zijn opvolgers, de pilot 'Mooi Nederland' (bij Duivenvoorde), de beleidsbrief Water en Bodem Sturend van het Ministerie van IenW en de Europese Natuurherstelwet.

Beleidscontext: Samenhang zoeken met bestaand beleid (augustus 2024)

1.3. INTERACTIEF PROCES

Dit koersdocument is tot stand gekomen in nauwe samenspraak met een brede groep gebiedspartners en stakeholders. Zij kennen het gebied als geen ander, weten wat de specifieke kwaliteiten zijn, waar welke knelpunten spelen en waar kansen liggen om tot oplossingen te komen. Door deze brede groep en hun ervaring en deskundigheid er nauw bij te betrekken, hebben we samen voorliggend koersdocument opgesteld dat aansluit op de wensen, behoeften en realiteit van Duin Horst & Weide en daarmee de kans op draagvlak en uitvoeringsbetrokkenheid vergroot.

Er zijn twee participatierondes geweest met een brede klankbordgroep, bestaande uit overheden, maatschappelijke organisaties, terreinbeheerders en private partijen. Deze hebben in het gebied zelf plaatsgevonden, op locatie bij een inspirerende initiatief of bedrijf, passend bij de visie voor een vitaal, authentiek en beleefbaar Duin Horst & Weide. In december 2023 is bij de coöperatieve boerderij 'Land van Ons', gesproken over de kwaliteiten en opgaven in het gebied. Vervolgens, in maart 2024, te gast bij melkveebedrijf en B&B De Raaphorst, ging het over het concept koersdocument en wat, volgens de partners, nodig zou zijn om dit tot uitvoering te brengen.

Daarnaast hebben we een reeks keukentafelgesprekken gevoerd met agrariërs en landgoedeigenaren om meer inzicht te krijgen in hoe zij kijken naar de toekomst van 'hun' gebied en waar zij behoefte aan hebben. Verslagen van de klankbordgroep sessies en keukentafelgesprekken, inclusief een lijst van geraadpleegde partijen, zijn in de bijlage terug te vinden.

1.4. OPBOUW VAN HET DOCUMENT / LEESWIJZER

Het koersdocument is als volgt opgebouwd. In **hoofdstuk 2** vindt u een beschrijving van de kwaliteiten van Duin Horst & Weide: wat is karakteristiek voor dit gebied en waarom is dat bijzonder? Deze kernkwaliteiten willen we behouden en versterken en vormen daarom een belangrijk vertrekpunt op weg naar een mooie toekomst.

In **hoofdstuk 3** beschrijven we de urgentie voor het opnieuw bepalen van de koers en benoemen de belangrijkste opgaven en kansen voor het gebied. Welke zaken vragen de aandacht en welke trends en ontwikkelingen kunnen invloed hebben op onze kwaliteiten? Denk bijvoorbeeld aan de toenemende vraag naar recreatiemogelijkheden, transitie in de landbouw, de achteruitgang van de biodiversiteit en de bestaanszekerheid van buitenplaatsen en landgoederen.

In **hoofdstuk 4** beschrijven we de stip op de horizon: een toekomstbeeld voor Duin Horst & Weide als vitaal, authentiek en beleefbaar gebied. We beschrijven en verbeelden de vier overkoepelende ambities voor heel het gebied en de integrale koers voor de drie deelgebieden 'Duin', 'Horst' en 'Weide'. In dit hoofdstuk treft u ook de integrale kaart van het toekomstbeeld.

Tot slot vindt u in **hoofdstuk 5** een handelingsperspectief voor het agrarisch cultuurlandschap van Horst en Weide. Het heeft een specifieke focus op deze twee deelgebieden, omdat de agrariërs en landgoedeigenaren de grootste invloed hebben op het gebruik en de toekomst van het cultuurlandschap. Met behulp van een levend document met concrete voorstellen, geven we aan hoe we kunnen werken aan het gewenste toekomstbeeld, zoals een catalogus van 'best practices' voor agrariërs en landgoedeigenaren en een uitvoeringsparagraaf met aanbevelingen.

In de **bijlage** is meer informatie te vinden over deze aanbevelingen en acties, naast een verslag van de twee participatiebijeenkomsten en de gevoerde keukentafelgesprekken.

2. GEBIEDSBESCHRIJVING CULTUUR- LANDSCHAP DUIN HORST & WEIDE

2.1. KRACHT VAN HET GEBIED

Een belangrijk doel van het toekomstbeeld is de kernkwaliteiten van ons buitengebied te benoemen, zodat ze voor de toekomst behouden en versterkt kunnen worden. Deze kernkwaliteiten bepalen de identiteit en zijn de kracht van het gebied. In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste kernkwaliteiten van het buitengebied en de positie in de regio. Deze kernkwaliteiten vormen een belangrijk vertrekpunt voor het bepalen van de koers naar de toekomst.

Unieke landschappenreeks

Het gebied Duin Horst & Weide is een uniek cultuurlandschap in de dynamische metropool van de Randstad en uniek in Nederland: een rijke gradiënt en opeenvolging van diverse en fraaie landschappen. Het is de enige plek in Zuid-Holland met een directe ruimtelijke verbinding tussen de kustzone en het Groene Hart, met alles wat dit betekent voor de natuur en de recreant. Het is een knooppunt van afwisselende nationale landschappen die doorlopen in het verstedelijkt gebied: 'Duin' als onderdeel van de kustzone, 'Horst' van de landgoederenzone, en 'Weide' van het Groene Hart. Dit staat ook bekend als de 'barcode' van opeenvolgende landschappen van het gebied. Het is niet voor niets het kerngebied van het nationaal park in oprichting: Nationaal Park Hollandse Duinen.

Duin

Horst

Weide

Cultuurlandschap met een rijke historie: cultuur en natuur verweven

Het patroon van de ondergrond is bepalend voor hoe de kenmerken van het gebied zich hebben ontwikkeld. Het is een strandwallenlandschap, dat zich kenmerkt door een opeenvolging van jonge duinen, parallel aan de kust liggende strandwallen met daartussen gelegen strandvlaktes die overgaan in het veenweidegebied. In het veenweidegebied zijn aaneengesloten weilanden aangewezen als weidevogelgebied (Europese topnatuur). Het is op deze strandwallen waar de eerste nederzettingen zijn ontstaan. Het veen is vervolgens ontgonnen voor agrarisch gebruik vanaf ontginningsassen. Hierdoor zijn de karakteristieke slagenverkavelingen ontstaan. Deze karakteristieke ontginningspatronen, maar ook de gegraven historische trekvaarten, zijn belangrijke kenmerken van het cultuurlandschap.

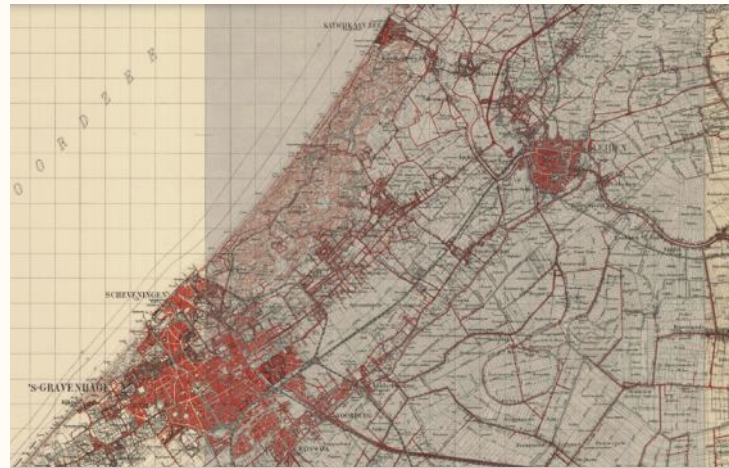
Deze historische structuren en verkavelingspatronen zijn nog duidelijk herkenbaar, evenals de daarmee samenhangende flora en fauna, de routestructuren (op strandwallen) en de bebouwingstructuren (o.a. boerderijen, landgoederen en buitenplaatsen). Deze structuren vormen lange lijnen in het landschap die ook stad en land met elkaar verbinden. Het gebied kent een van de grootste beschermde dorpsgezichten van Nederland (Wassenaar). Het heeft ook Europese topnatuur, namelijk Meijendel en Berkheide (Natura 2000) en de landgoederen op de horsten zijn binnen het Topgebied cultureel erfgoed Den Haag/Wassenaar, aangewezen als 'Kroonjuweel'. Ook zijn o.a. de landgoederen aangewezen als Natuur Netwerk Nederland (NNN). Daarnaast bevat het erfgoedlijnen: de Landgoederenzone, Trekvaarten en Atlantikwall. Enkele aansprekende iconen zijn: boerderij Meijendel in de duinen, Kasteel Duivenvoorde in het gebied 'Horst' en de molendriegang bij Stompwijk in het weidegebied.

Cuurlandschap: tijdslijn historische ontwikkeling

VANAF 1600

Steden, dorpen, buurtschappen, kastelen, landgoederen en buitenplaatsen in het landschap.

1950

Groei verstedelijking en infrastructuur.
In 1958 is het gebied aangewezen als Rijksbufferzone.

2023

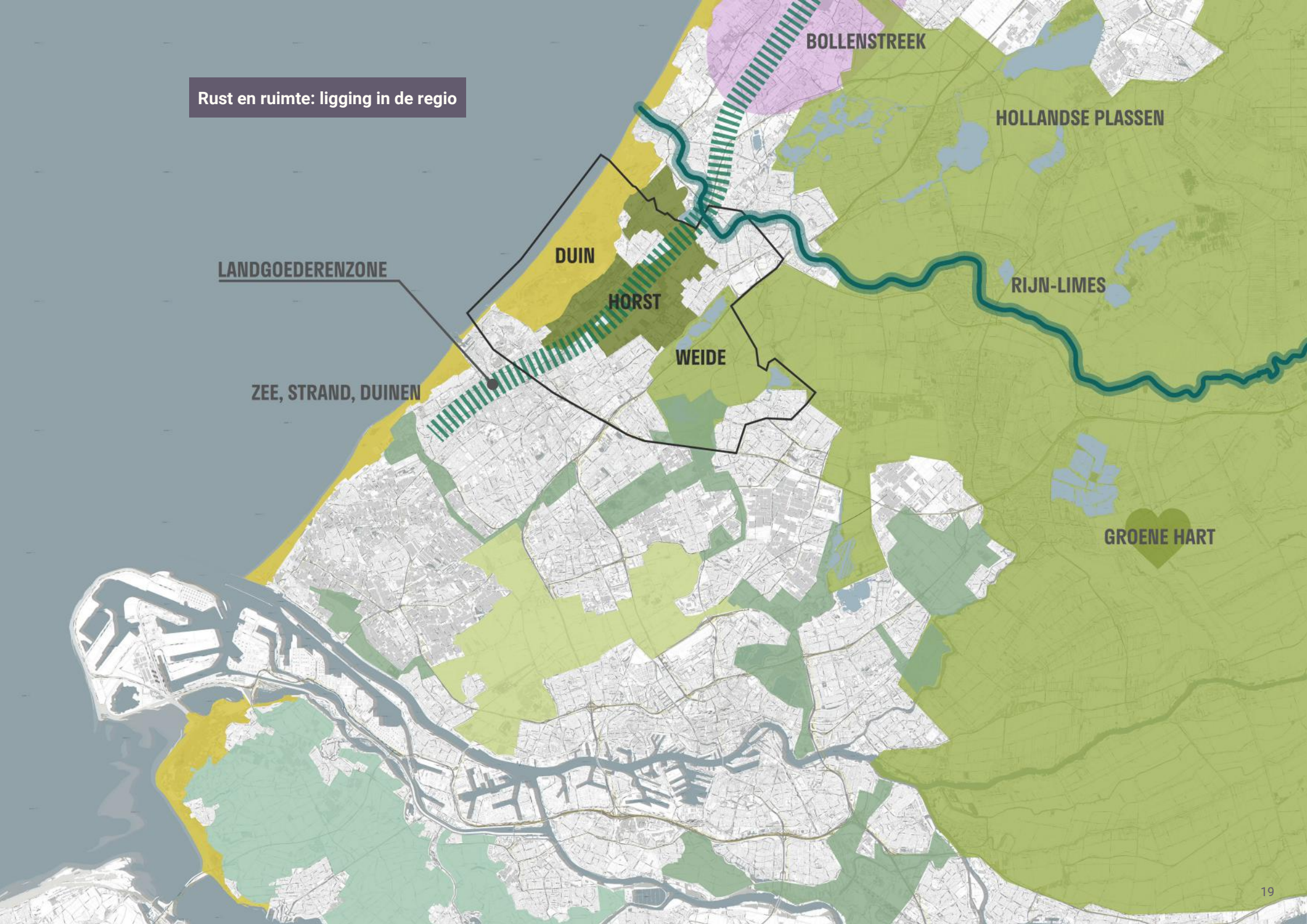
Land in de stad – stadslandschap.
Een groene long en verbinding tussen Groene Hart en zee.

Rust en ruimte in de metropoolregio

In de loop van de tijd is de verhouding tussen stad en land veranderd, met de groeiende verstedelijking van de Randstad. In 1958 is het gebied aangewezen als Rijksbufferzone om vooral te voorkomen dat Leiden en Den Haag aan elkaar zouden groeien. Behoud van de groene, agrarische en historische waarden stond centraal. Mede dankzij die status heeft het gebied weerstand kunnen bieden aan de oprukkende verstedelijking. Echter, de verstedelijking van de afgelopen decennia heeft Duin Horst & Weide behoorlijk onder druk gezet en het gebied wordt steeds verder ingeklemd door de bebouwingsranden van Katwijk, Leiden, Leidschendam, Voorburg en Den Haag.

Sindsdien is het belang van een groene long tussen de steden alleen maar toegenomen. Het gebied wordt intensief gebruikt door stedelingen uit de omgeving (onder andere Den Haag, Leiden en Zoetermeer) en biedt ruimte om adem te halen, voor recreatie en ontspanning, en voor landschaps- en natuurbehoud.

Rust en ruimte: ligging in de regio

DUIN

HORST

WEIDE

Het actuele gebied van Duin Horst & Weide met de drie herkenbare deelgebieden 'Duin', 'Horst' en 'Weide'. De drie gebieden lopen in elkaar over, vooral 'Horst' en 'Weide', die karakteristieken gemeen hebben, zoals de open weides. Voor meer informatie zie kaart en legenda op pagina 39.

2.2. KARAKTERISTIEKEN EN KWALITEITEN VAN DE DEELGEBIEDEN

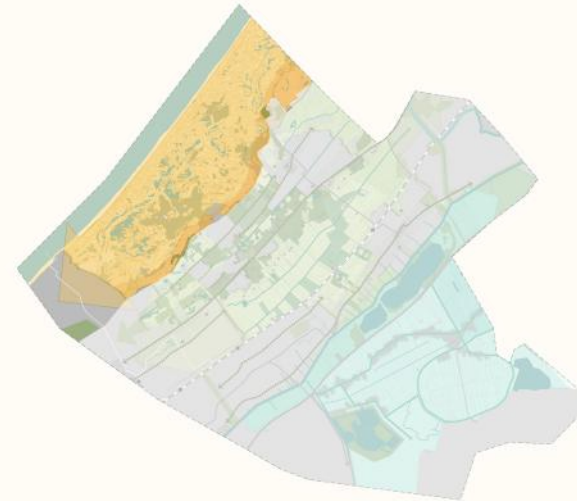
De specifieke karakteristieken en kwaliteiten van de drie deelgebieden zijn hieronder verder toegelicht.

DUIN

'Duin' is een cultuurrijk en reliëfrijk - voor een groot deel niet gecultiveerd - zandlandschap van strand en jonge duinen. Natuurlijke processen zijn duidelijk zichtbaar door de voortdurende dynamiek van zand, golven en wind. Het kent een relatief zeer hoge mate van biodiversiteit en diverse recreatieve bestemmingen. Dit landschap wordt gekenmerkt door twee verschillende zones: 'zee en strand' en 'duinen'.

ZEE EN STRAND

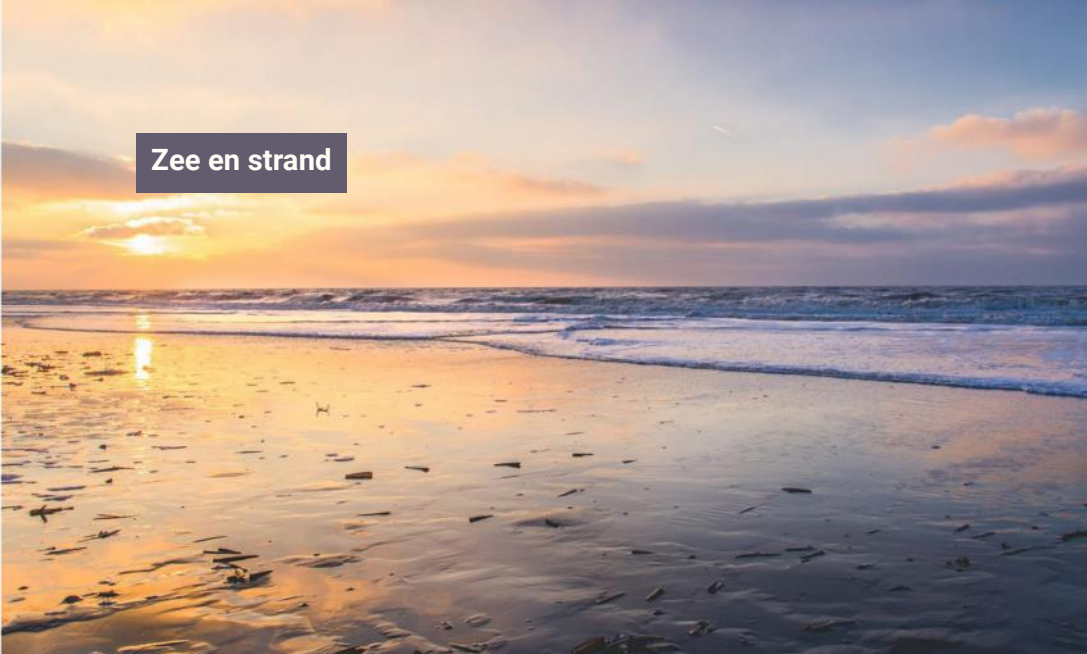
Deze zone biedt een weids uitzicht over zee en wordt begrensd door de duinen in het oosten en de stedelijke gebieden/waterfronten van Den Haag en Katwijk in het zuiden en noorden. Voorzieningen zijn geconcentreerd rondom de strandopgangen. In de zomer kent het strand een intensief gebruik voor recreatie. In de winter is dit meer extensief. De zee en het strand zijn onderdeel van het Natuur Netwerk Nederland en zijn belangrijk voor in zee voorkomende flora en fauna.

DUINEN

Het duinlandschap is een reliëfrijk zandlandschap van strand en jonge duinen met hoge natuur- en recreatiewaarden. Het gebied is geologisch bijzonder doordat deze natuurlijke processen nog zichtbaar zijn. De hoge duintoppen en lage duinvalleien vormen een leefgebied voor flora en fauna van Europees belang (Natura 2000-gebied Meijndel en Berkheide), maar ook een aantrekkelijke en waardevolle omgeving voor bewoners en bezoekers voor (extensieve) recreatie en natuurbeleving. Boerderij Meijndel vormt een recreatief concentratiepunt. De archeologische verwachtingswaarde in het duingebied (oude bewoningsporen en duinontginningen, relictten van de Atlantikwall), is hoog. Het gebied kent ook een systeem van duininfiltratie voor drinkwater, beheerd door Dunea en in de binnenduinrand wordt nieuwe natuur gemaakt. Bij Lentevreugd is de nieuwe natuur (kwelgrasland met sloten en poelen) al gerealiseerd.

Zee en strand

Duinen

HORST

Tussen de duinen, het stedelijk gebied van Den Haag en Voorburg in het zuiden, Wassenaar, Voorschoten en de Vliet liggen tientallen landgoederen en buitenplaatsen die de allure van het gebied tonen, zoals Kasteel Duivenvoorde, De Horsten, Zuidwijk en Voorlinden.

Het gebied kenmerkt zich door het contrast tussen de hogergelegen en besloten lommerrijke strandwallen en de lagergelegen en open strandvlaktes. Dit leidt tot een rijke afwisseling van weides, landgoedbossen, parken, buitenplaatsen en villawijken. 'Horst' kan verder onderverdeeld worden in 'Landgoederenzone Wassenaar', 'Kleinschalig polderlandschap (huidige Groene Zone Wassenaar)', 'Strandvlakte Veenwatering' en het 'Gebied rondom Kasteel Duivenvoorde'; elk met een eigen identiteit.

LANDGOEDERENZONE WASSENAAR

Een langgerekt Arcadië – een lommerrijk landschap met historische landgoederen, buitenplaatsen, kastelen, bossen, parken en villawijken – dat aansluit op de dorpskern van Wassenaar. Kenmerkend is dat deze bosrijke strandwallen afgewisseld worden met open weidegebieden, zoals bijvoorbeeld op landgoed Rust en Vreugd. De landgoederen en buitenplaatsen in dit gebied zijn georiënteerd op de strandwalwegen. Deze vormen van oudsher de verbinding met de steden. De wegen en watergangen volgen de hoofdrichting van het landschap evenwijdig aan de kust. Zichtlijnen vanuit de landgoederen op markeringspunten in de omgeving en het omringende landschap zijn belangrijk en hebben een hoge cultuurhistorische en recreatieve waarde.

Vrij uniek is dat er in Wassenaar nog relatief veel parken zijn waar de vroege landschapsstijl uit de tweede helft van de 18e eeuw herkenbaar aanwezig is (Langenhorst, Rust en Vreugd, Backershagen, Zuidwijk). Daarnaast is er een opvallend grote rijkdom aan parken in de landschapsstijl, zoals die in de 19e eeuw ontworpen is door vader en zonen J.D. Zocher, C. Springer en C.E.A. Petzold. Op de overgang van de strandwallen naar de strandvlakte bevinden

zich historische boerderijen – vaak gekoppeld aan de buitenplaatsen en landgoederen – waar de landbouwcondities goed zijn. Karakteristiek voor deze landgoederenzone is de kenmerkende ligging van de boerderijen en buitens op rand van de strandwallen parallel aan de duinen. Hierdoor is in het landschap ook zichtbaar waar zich de overgang van het zand naar het veen bevindt. De landschappelijke kwaliteit is de herkenbaarheid en samenhang van de landgoederenzone als geheel. De afwisseling van meer gesloten bossen en hakhoutbosjes en open weiden, zorgt voor een contrastrijke landschapsbeleving.

STRANDVLAKTE VEENWATERING

Een natte, laag gelegen en open strandvlakte ligt tussen de strandwallen van Voorschoten en Wassenaar. Kenmerkend hier is het historische patroon van wegen en wateringen (Veenwatering en Dobbewatering) parallel aan de strandwallen, met een ontginningspatroon van smalle percelen en sloten haaks daarop (vanuit ca. 1300). De Schenk (of vroeger Scheydtsloot) is van oudsher de scheiding. De open polder wordt geflankeerd door boerderijen en landbouw vormt hier al eeuwenlang de belangrijkste economische drager. Er ligt ook een belangrijk weidevogel- en natuurgebied (onderdeel van Natuurnetwerk Nederland), met park- en hakhoutbossen van haagbeuk en essen en diverse gras- en hooilanden, verbonden aan de landgoederen.

Landgoederenzone Wassenaar

Strandvlakte Veenwatering

GEBIED RONDOM KASTEEL DUIVENVOORDE

Op de oude strandwal tussen Voorschoten en Leidschendam ligt de landgoederenzone rondom Kasteel Duivenvoorde. Aan de noordzijde begrensd door de doorsnijding van de spoorlijn Leiden-Den Haag en aan de zuidzijde door de Vliet. Dit nog laatste stukje overwegend open gebied heeft een belangrijke betekenis als natuurlijke ecologische verbinding tussen het duinlandschap en het Groene Hart. Het gebied is gevoelig voor 'verrommeling' door toevoeging van oneigenlijke recreatieve functies in het landschap. Met het project 'gras voor glas' is de afgelopen jaren al veel gedaan om de voorheen aanwezige glastuinbouw te vervangen voor open weidegebied en kleinschalige en goed ingepaste woningbouw. Op dit deel van de landgoederenzone is Kasteel Duivenvoorde het icoon. De Knipmolen aan de Vliet, gelegen in het aansluitende open veenweidegebied, is beeldbepalend gelegen. De Vliet zone heeft vanwege de aanwezigheid van het kanaal van Corbulo hoge archeologische verwachtingswaarde.

KLEINSCHALIG POLDERLANDSCHAP (HUIDIGE GROENE ZONE WASSENAAR)

In tegenstelling tot de andere zones, ligt deze groenblauwe zone op de uitlopers van het zand van de strandwallen in de strandvlakte waar het onder invloed staat van het riviergebied (met zeelei) van de Oude Rijn, dat dwars door de duin-/kuststructuur snijdt. Dit is terug te zien in de meer blokvormige verkaveling.

Het huidige grondgebruik bestaat overwegend uit veeteelt, diverse paardenhouderijen en enkele bollenvelden op de afgezande gronden. Hier is een markante overgang van polder naar duinen zichtbaar en het is de laatste open zone die het Noordzeestrand met het Groene Hart verbindt. Het heeft een rijke historie met historische boerderijen en bollenschuren. Relicten van de Atlantikwall zijn aanwezig en ook het voormalig militair vliegveld Valkenburg (met tankgracht) vormt een belangrijke cultuurhistorische tijds laag.

Gebied rondom kasteel Duivenvoorde

Kleinschalig polderlandschap
(huidige Groene Zone Wassenaar)

WEIDE

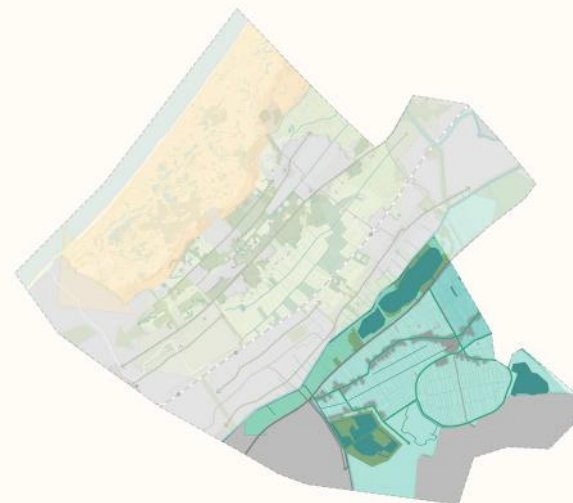
De grote openheid van 'Weide' is karakteristiek en wordt enkel doorsneden door de beplanting en bebouwing langs de polderlinten. Het is een typisch Hollands cultuurlandschap met weidse panorama's en een kraamkamer voor weidevogels. Door infrastructuur en de ontwikkeling van recreatieve functies functioneert de Vlietzone als recreatief uitloophoofgebied vanuit het stedelijk gebied met de Vliet als drager. Wij herkennen hier drie zones: 'Vlietzone', 'Hollands veenweidegebied' en 'Droogmakerijen Stompwijk'.

VLIETZONE

Hier komen landschap, historie, natuur, water en recreatie samen. Dit 'stadslandschapspark' is een afwisselend beeld van weide, bos, zandwinningsplassen en bosrijke randen. Het verbindt stad en land en de plassen - gegraven in de 20e eeuw - zijn onderdeel van het Hollandse Plassengebied. De slagenverkaveling van het oorspronkelijke veenweidelandschap is nog herkenbaar in de Leidschendammerhout, die – samen met vogelpas Starrevaart – onderdeel is van het Natuurnetwerk Nederland. In de Oostvlietpolder bij Leiden, aansluitend op het Duin Horst & Weide gebied, is de slagenverkaveling voor een deel ook nog zichtbaar. De oude trekvaart de Vliet (onderdeel van erfgoedlijn 'Trekvaarten') zelf heeft niet alleen cultuurhistorische waarde, maar is ook een provinciale vaarroute voor beroeps- en recreatievaart, met daaraan gekoppeld een doorgaande fietsroute.

HOLLANDS VEENWEIDEGEBIED

De ritmiek van smalle sloten en langgerekte kavels (uit ca. 1300) zijn de zichtbare sporen van de middeleeuwse ontwikkeling van het gebied, die de huidige karakteristiek bepalen. Het is een nat en open polderlandschap waarin vergezichten en doorzichten erg belangrijk zijn. Poldereenheden zijn begrensd door kades. Landbouw vormt de belangrijkste economische drager en het is daarnaast een belangrijk weidevogelgebied.

DROOGMAKERIJEN STOMPWIJK

Deze drooggemalen verveningsplassen liggen lager in het landschap en worden omringd door een ringdijk en hooggelegen ringsloot en bebouwingslinten met historische boerderijen (Wilsveen, Voorweg, Stompwijk). Het zijn open weidelandschappen met een regelmatige en langgerekte strokenverkaveling met beeldbepalende molens en gemalen. Grondgebonden landbouw (vooral veeteelt) is de belangrijkste activiteit, naast de betekenis als weidevogelgebied. De Landscheidingsdijk in deze zone is de historische grens tussen de Hoogheemraadschappen van Rijnland en Delfland. De monumentale Molendriegang bij Stompwijk is een recreatieve trekker. Recente ontwikkelingen hebben de Nieuwe Driemanspolder omgevormd tot een natuur- en recreatiegebied met piekberging (wateropvang). Ten noordwesten van Stompwijk is het concentratiegebied glastuinbouw Meeslouwerpolder te vinden, onder andere met bedrijven die zijn uitgeplaatst vanuit de Duivenvoordecorridor.

Vlietzone

Hollands veenweidegebied

Droogmakerijen Stompwijk

3. BELANGRIJKE OPGAVEN EN KANSSEN

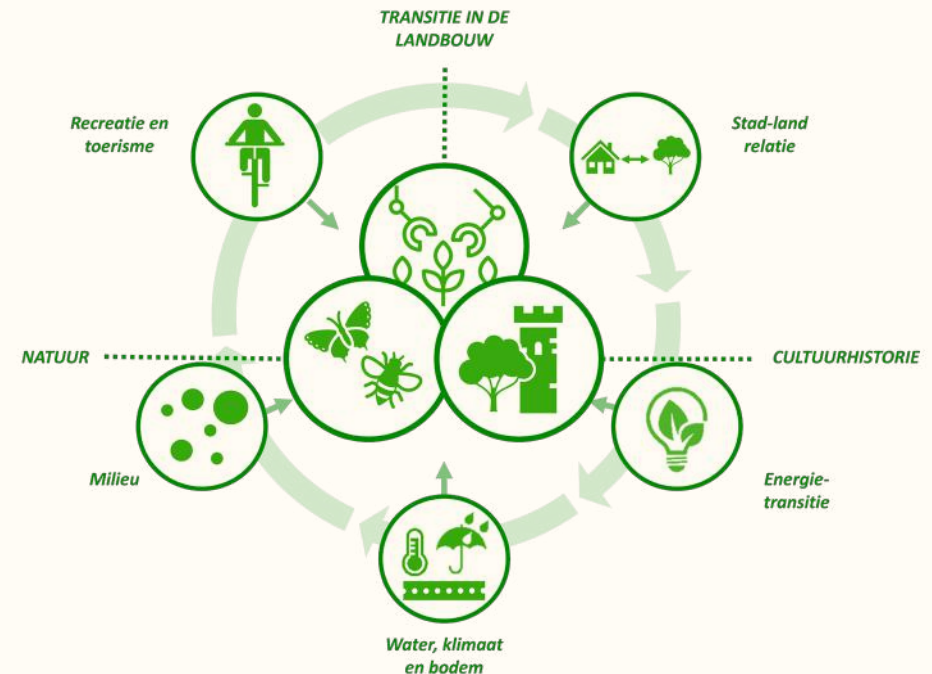
3.1. OPGAVEN EN KANSEN IN HET GEBIED

Urgentie

Er wordt tegenwoordig veel gevraagd van het buitengebied. Van meer ruimte voor natuur, recreatie, de klimaatopgave en energietransitie tot de transitie naar een meer toekomstbestendige landbouw. Soms staan de ambities van het agrarisch landgebruik echter op gespannen voet met de ambities voor verstedelijking, energieopwekking, biodiversiteit of klimaatbestendigheid. Dit manifesteert zich in een aantal schuarpunten/aandachtspunten. We staan ook op een kantelpunt in het buitengebied met de afname van het aantal agrariërs en de gevolgen die dit heeft voor het herkenbaar en beleefbaar houden van het cultuurlandschap.

Hoe we hier op een slimme manier mee moeten omgaan heeft impact op de ruimtelijke en functionele herkenbaarheid van het gebied. Dit vraagt om het slim combineren van opgaven en het benutten van de aanwezige cultuurhistorische, natuur- en landschappelijke waarden.

Hier leggen we uit welke opgaven en kansen er spelen in het gebied, en hoe ze zich manifesteren in Duin Horst & Weide. In relatie tot de opgaven en kansen voor een toekomstbestendig agrarisch cultuurlandschap zetten we de transitie in de landbouw, cultuurhistorie en natuur als kernkwaliteit centraal. Het koersdocument biedt oplossingsrichtingen die aangeven hoe we hiermee omgaan, met respect voor, maar juist ook ter versterking van de kwaliteiten en de identiteit van het gebied. Op deze manier zetten we de kwaliteiten van het gebied in om hedendaagse vraagstukken het hoofd te bieden.

TRANSITIE IN DE LANDBOUW

Het agrarisch gebied is enorm belangrijk als drager van de openheid en als beheerder van het cultuurlandschap. Vooral in 'Horst' en 'Weide', gaat dit nu om veeteelt op open grasland en agrarisch natuurbeheer. Deze vorm van landbouw staat onder grote invloed van Europees en nationaal beleid dat volop in ontwikkeling is. Er speelt veel in de sector: er zijn agrariërs die stoppen, nevenactiviteiten ontplooiën en/of overstappen naar andere vormen van boeren. De zoektocht naar een toekomstbestendige vorm van landbouw is een uitdaging voor agrarische ondernemers in het gebied, maar biedt ook kansen voor nieuwe, gezonde en duurzame verdienmodellen.

Innovaties in de landbouw en nevenfuncties kunnen bijdragen aan het verdienmodel en ervoor zorgen dat de agrariërs financieel rond kunnen komen. Nevenfuncties, zoals een B&B, verkoop van kaas e.a. voedsel van de boer, of soms een kleine recreatiewoning, voorzien in een duidelijke behoefte (o.a. in de transitie van de landbouw en vraag uit omliggende steden), maar kunnen ook leiden tot verrommeling van het landschap.

Door de jarenlange schaalvergroting, maar ook door extensivering van de landbouw of een transitie naar andere vormen van bedrijfsvoering, komen er agrarische gebouwen, zoals schuren of loodsen, leeg te staan (vrijkomende agrarische bebouwing of VAB's). Vaak is het een economisch interessant verdienmodel om deze te vervangen door woningen, maar dit heeft wel een effect op het karakter van het buitengebied.

CULTUURHISTORIE

Duin Horst & Weide kent veel bijzondere hooggewaardeerde statusgebieden (rijksbeschermd dorpsgezicht, Landgoederenzone als Kroonjuweel) en het gebied valt onder de provinciale erfgoedlijnen Landgoederenzone, Atlantikwall en Trekvaarten. Het heeft een rijke afwisseling en opeenvolging van waardevolle cultuurlandschappen. Het herkenbaar en beleefbaar maken (of houden) van dit diverse palet – in relatie tot de andere actuele opgaven – vraagt aandacht. Dit verwijst naar de authenticiteit en het karakter van het gebied. Daarnaast staat de bestaanszekerheid van buitenplaatsen en landgoederen steeds meer onder druk, onder andere door een verandering in de opbrengst van hun agrarische grond en hakhoutgebieden.

NATUUR

Het Duin Horst & Weide gebied geldt als een gebied met een zeer hoge graad aan biodiversiteit door de grote variatie aan natuurtypen met een rijke gradiënt (open-besloten, nat-droog, zoet-zout). Een groot deel van het gebied is onderdeel van Natuurnetwerk Nederland (NNN) of beschermd weidevogelgebied. Daarnaast heeft het merendeel van het duingebied de status van Natura 2000. Toch staat de natuur onder druk. Deze schakel tussen polder en zee blijft kwetsbaar, onder andere door barrière werking van aanwezige infrastructuur (zoals de A4, N44 en spoorlijn), schaalvergroting in de landbouw en eenzijdig grasland (vooral raaigras). Hier moet verandering in komen, zodat de kwaliteit van de leefgebieden wordt verbeterd en zo mogelijk wordt uitgebreid.

De kansen voor het creëren van robuuste ecologische verbindingen met gebiedseigen natuurtypen en groene buffers rondom Natura 2000 moeten beter benut worden. Er moet meer ruimte komen voor het natuurlijk systeem (dynamiek in de duinen, natuurinclusieve landbouw, vernatting strandvlaktes en polders) met een goede balans tussen kwetsbare natuur en de recreatieve druk. Door de historische geomorfologie van het gebied te benutten, kan de groenblauwe dooradering op alle schaalniveaus een rijke variatie en biodiversiteit bevorderen. In de duinen is extra aandacht nodig voor het herstel van de konijnenpopulatie om vergrassing en verstruiking tegen te gaan en voor de afname van niet gewenste soorten (flora en fauna).

WATER, KLIMAAT EN BODEM

Vanuit waterveiligheid is ruimte voor kustversterking (zeewaarts) en het behouden en versterken van de dynamiek van de duinen essentieel. In de laag gelegen polders gaat het om het tegengaan van wateroverlast. (Grond)waterkwaliteit moet verbeterd worden, zowel in het waterwingebied/ grondwaterbeschermingsgebied als bij zwemwaterlocaties (blauwalg). Er is ook een toenemende vraag naar drinkwater, wat een uitbreiding van de capaciteit noodzaakt; ook buiten de duinen.

Het gebied klaarmaken voor de impact van klimaatverandering is noodzakelijk: het tegengaan van hittestress, voorbereiden op langere periodes van droogte en intensievere regenbuien en op zeespiegelstijging. Systeemherstel van biodiversiteit, bodemleven en de waterhuishouding is hierbij essentieel. Voor systeemherstel is het noodzakelijk om het water dat afstroomt van de duinen en de strandwallen (oppervlakkig of ondergronds (kwel)) veel langer vast te houden in het gebied. De hoeveelheid zoete kwel is beperkt en kan maar één keer weggegeven worden. Een voorwaarde hiervoor is dat vervuiling (waaronder vermesting en bestrijdingsmiddelen) moet worden teruggedrongen, zodat wordt voorkomen dat dit lang in het systeem blijft circuleren. Bij gebiedsontwikkeling kan de keuze voor het wijzigen van het oppervlaktewaterpeil, het verbreden van watergangen met natuurvriendelijke oevers en het creëren van extra bergingsruimte bijdragen aan waterkwaliteit en -kwantiteit in het oppervlaktewater. Bij een aanzienlijke omvang kan hiermee bijgedragen worden aan de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Dit is belangrijk aangezien zoetwaterbeschikbaarheid in de toekomst niet meer te garanderen is. Voor een antwoord op de vraag of vernatting zinvol is, dient eerst onderzoek plaats te vinden. Voor vernatting van het weidegebied is het zinvol om aan te sluiten op de bestaande veenweidestrategie.

Ten slotte zijn er opgaven en kansen vanuit de bodem. Door de bodem minder te vergraven en niet te verontreinigen worden deze beter bestand tegen verdroging, slaat ze CO2 beter op en helpt ze ook om stikstof vast te leggen.

RECREATIE EN TOERISME

De druk van recreatie is een belangrijke opgave waar veel gebiedspartners aandacht voor vragen. Het grote aantal bezoekers in het relatief kleine gebied van Duin Horst & Weide heeft impact op de natuur, de infrastructuur (bijvoorbeeld conflict tussen verschillende gebruikersgroepen) en op de ruimtelijke kwaliteit door de vraag naar voorzieningen. Het gebied kent nu al een aantal knelpunten, bijvoorbeeld rondom boerderij Meijendel.

Deze opgave wordt door toenemende woningbouw in de omliggende steden alleen maar urgenter; steeds meer bewoners maken gebruik van het gebied Duin Horst & Weide als hun 'achtertuin'. Het groene karakter en de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied dragen in belangrijke mate bij aan het vestigingsklimaat van de regio. De opgave is om recreatie beter te sturen (spreiding en zonering) en beter in balans te brengen (en te houden) met de draagkracht van het gebied.

Het is belangrijk dit op een strategisch niveau te koppelen aan de agenda's voor woningbouwontwikkelingen en voor economische vitaliteit in de regio.

STAD-LAND RELATIE

Van oudsher is er altijd een sterke onderlinge relatie geweest tussen stad en land; met de landgoederen en agrarische bedrijven in hun rol als voedselleveranciers voor de stad en het platteland als plek om zich terug te trekken uit de hectiek van de stad. De eeuwenoude paden, wegen en waterlopen die zich daarbij hebben ontwikkeld zijn vandaag de dag nog terug te vinden in het gebied, maar vragen om een herdefiniëring. De wederzijdse afhankelijkheid van stad en land zal in de toekomst toenemen; al was het alleen al maar om de voedselzekerheid dicht bij huis. Het buitengebied zal naast de huidige functies, een steeds grotere rol spelen in het opvangen van de gevolgen van de klimaatverandering, de energietransitie, het herstel van de biodiversiteit en het bieden van recreatieruimte aan de stedeling.

Er moet aandacht zijn voor verbinding zowel op een letterlijke manier (een landelijk gebied dat goed toegankelijk en bereikbaar is vanuit de kernen) als op een figuurlijke manier (betrokkenheid en het opbouwen van wederzijds begrip). Bij sommige locaties vraagt het opheffen van fysieke barrières extra aandacht, bijvoorbeeld vanuit de wijk Mariahoeve en de N44 tussen Leiden en Den Haag. De toenemende druk door de verstedelijking en daarmee samenhangende toenemende mobiliteit, behoefte aan recreatieruimte en andere voorzieningen, vraagt meer van de stads- en dorpsranden. Deze zijn vaak als achterzijde beschouwd en zijn gevoelig voor verrommeling, maar tegelijkertijd bieden ze kansen om gebiedsopgaven te combineren en kunnen zodanig vorm worden gegeven dat ze ook bijdragen aan het behoud van de kwaliteit van het buitengebied.

Van belang is ook wat de stad voor het buitengebied kan betekenen. We denken hierbij bijvoorbeeld aan het zo min mogelijk afwentelen van klimaatopgaven, door als stad ook zelf te werken aan wateropvang, hittestress etc. Verder mag de stad meer het grote belang inzien van natuur en cultureel erfgoed in het buitengebied en daar financieel aan bijdragen. Sterke steden en krachtige landschappen zijn beide zijden van dezelfde medaille.

MILIEU

Duin Horst & Weide biedt in het algemeen een groen, gezond en veilig leefklimaat voor mens, plant en dier. Hier gaat het gemiddeld beter dan in de rest van de provincie Zuid-Holland. Toch is er ruimte voor verbetering. Stikstofdepositie (bijvoorbeeld door uitstoot van melkveehouderijen, industrie en infrastructuur) heeft een schadelijk effect op bijzondere natuurgebieden en er wordt nog te veel gebruik gemaakt van gewasbeschermingsmiddelen. Het blijft een aandachtspunt bij het stimuleren van natuurinclusieve landbouw en het verbeteren van de waterkwaliteit. In het kader van klimaatverandering is er een algemene noodzaak tot het reduceren van broeikasgassen, vanuit landbouw (intensieve veehouderij) en uit energie gerelateerde emissies. De aanwezige infrastructuur in het gebied (met name de A4, N44 en spoorlijn) zorgt voor geluidsoverlast en een verslechterde luchtkwaliteit. PFAS-verontreiniging in bodem en (grond)water is een gebiedsdekkend probleem.

ENERGIE

De energie- en warmtetransitie vraagt, naast zoveel mogelijk energie besparen, om een zoektocht naar locaties voor de duurzame opwekking van energie. Ambities hierover zijn vastgelegd in Regionale Energie Strategieën (RES'en), die nu worden uitgewerkt door gemeenten in Lokale Energie Strategieën (LES'en). Duin Horst & Weide is een uniek cultuurlandschap en van recreatief belang voor alle bewoners van en rondom het gebied. Dat weerspiegelt zich in de terughoudende toepassing van zonneakkers/-velden en windmolens. Er wordt maximaal ingezet op zon op daken binnen de dorps- en stadscentra.

De bijbehorende infrastructuur vraagt ook ruimte, bijvoorbeeld voor het nieuwe warmtenetwerk tussen Rijswijk en Leiden (WarmtelinQ) of in verband met energieopwekking op zee (aanlanding in de duinen). Netcongestie betekent dat energiemangement en energieopslag ook een opgave zijn. Er zijn kansen voor kleinschalige energieopwekking en -opslag in het gebied. Kleinschalige energieopwekking kan bijvoorbeeld plaatsvinden met zonnepanelen op grote daken en/of met kleine windmolens op boerenerven, mits deze passen bij de schaal van het bedrijf en het gebied en bedoeld zijn voor eigen bedrijf.

3.2. AANDACHTSPUNTEN VOOR DE DRIE DEELGEBIEDEN

Aandachtspunten Duin

In 'Duin' is de druk van de recreatie een belangrijke opgave. Vooral rondom boerderij Meijndel is veel activiteit aanwezig van recreanten, die aangetrokken worden door het aangrenzende, beschermde natuurgebied van Natura 2000, het strand en de zee. Het creëren van groene buffers rondom dit kwetsbare natuurgebied en het leiden van recreanten naar andere locaties biedt kansen. De duininfiltratie gaat door toenemende verstedelijking zijn limiet bereiken. Daardoor is het noodzakelijk te zoeken naar nieuwe drinkwatergebieden en nieuwe oplossingen om drinkwater te winnen, bijvoorbeeld in de binnenduintrand of bij het Valkenburgse Meer. De rol van de duinen vraagt met de klimaatverandering en zeespiegelstijging in toenemende mate aandacht. Daarbij komt dat dit gebied in de toekomst steeds meer te maken heeft met energieontwikkeling vanuit zee en de daarbij behorende infrastructuur.

Aandachtspunten Horst

Het behoud van het erfgoed in 'Horst' – en in het bijzonder de bestaanszekerheid van de landgoederen en het daarmee verbonden cultuurlandschap met zijn lommerrijke parken en agrarische weidegebieden – vraagt in toenemende mate aandacht. Hier liggen kansen vanuit de opgave om de wederkerigheid tussen stad en land te vergroten; met aandacht voor het beheersbaar houden van de recreatieve druk. In 'Horst' zijn kansen voor nieuwe innovatieve vormen van landbouw (landbouwtransitie) die beter aansluiten op de bodem- en waterstructuur; en die dus op deze manier een bijdrage kunnen leveren aan het tegengaan van bodemdaling en verzilting. Hierbij is belangrijk te melden dat de huidige pachtconstructie beperkingen oplevert. Bij liberale, kortlopende pacht is de mogelijkheid voor een agrariër lastiger om financiering te krijgen voor langetermijninvesteringen. Daarnaast dalen de pachtinkomsten, waardoor het bedrijf financieel onder druk komt te staan en zijn andere

inkomsten noodzakelijk. Soms wordt beheer met gewasbeschermingsmiddelen niet geschuwd. Bij reguliere pacht (langjarig) is dat risico kleiner, omdat hierbij wettelijke voorwaarden van toepassing zijn (Pachtwet).

Er moet meer aandacht komen voor het gevaar van de sluipende verstedelijking en verrommeling die ontstaat door het toestaan van gebiedsvreemde functies, zoals villa's en paardenhouderijen en door nieuwe (neven)activiteiten en verdienmodellen als stalling van goederen. De spoorweg, de N44 en de Veurseweg/Veursestraatweg zorgen voor een grote barrièrewerking in het gebied, zowel voor recreatie als voor natuur. De hele ecologische hoofdstructuur in 'Horst' vraagt om versterking als natuurverbindingszone tussen polder en zee; dat geldt in het bijzonder voor het gebied rondom Kasteel Duivenvoorde en de Groene Zone, waar de verbindingen onder druk staat door de omliggende verstedelijking.

Aandachtspunten Weide

De grootste opgave hier zit in het begeleiden van de transitie van de bestaande veeteelt naar een toekomstbestendig landgebruik, waarbij meer rekening wordt gehouden met vormen van kleinschalige landbouw die van oudsher het karakter van het gebied heeft bepaald. Dit hangt samen met een veelheid aan andere opgaven die hier aanwezig zijn, zoals het verbeteren van biodiversiteit (onder andere meer boerenlandnatuur en een beter leefgebied voor boerenlandvogels), en in het veenweidegebied, het tegengaan van bodemdaling en verzilting. Door de bouw van nieuwe woonwijken en dus meer stedelingen is er een grotere behoefte aan recreatie; dat heeft effect op de plattelandseconomie. Hiernaast vragen de barrières rondom de infrastructuur aandacht, zowel vanuit recreatie als vanuit natuur. Verder wordt de Vliet overwogen als potentiële drinkwaterbron, wat relevant kan zijn voor het gebied.

Knel- en schuurpunten Horst & Weide

Sommige aandachtspunten zijn in het hele agrarisch gebied ('Horst' en 'Weide') van toepassing. We benoemen ze hieronder.

NOODZAAK SAMEN TE WERKEN AAN EEN GEZOND WERK- EN LEEFMILIEU EN EEN AANTREKKELIJK ECONOMISCH PERSPECTIEF

De stikstofproblematiek vormt een belangrijk knelpunt om te komen tot een gezond werk- en leefmilieu. Bepaalde stikstofverbindingen zijn slecht voor de kwetsbare natuur, de biodiversiteit, voor de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en voor de gezondheid van mensen. De noodzaak om stikstofemissies te verminderen staat echter op gespannen voet met de economie, waarbij de bestaande landbouwpraktijken (traditionele veeteeltsector) verantwoordelijk is voor relatief veel ammoniakuitstoot (= stikstofverbinding). Strengere maatregelen voor stikstofreductie in landbouwsector kunnen echter leiden tot beperkingen voor agrariërs en een mogelijk verlies aan productiecapaciteit. Innovatieve landbouwmethoden, die gericht zijn op verduurzaming en efficiënter gebruik van middelen, kunnen wellicht beter worden geïntegreerd met milieudoelen, maar deze vereisen vaak wel specifieke aanpassingen en investeringen met een ander economisch perspectief.

De noodzaak te anticiperen op klimaatverandering leidt eveneens tot een spanningsveld vanwege de groeiende behoefte aan waterbuffering en het verhogen van de grondwaterstand. Zo kan het reserveren van de 20% laagst gelegen delen van droogmakerijen voor wateroverloopgebieden en seizoensbuffering conflicteren met de behoeften van de landbouw, die afhankelijk is van specifieke bodemomstandigheden voor hun bedrijfsvoering. Het verhogen van de grondwaterstand kan de ecologische waarde van veengebieden bevorderen door veenoxidatie te voorkomen, maar dit moet zorgvuldig worden beheerd. Te hoge grondwaterstanden kunnen immers negatieve effecten hebben op landbouwactiviteiten, zoals verminderde toegang tot landbouwgrond en veranderingen in bodemstructuur die de landbouwproductiviteit beïnvloeden.

TRANSFORMATIE VAN AGRARISCHE ERVEN NAAR WONEN

Het verdwijnen van agrarische activiteit - zowel op de historische landgoederen als in het weidegebied - leidt vaak tot de vraag naar transformatie van (boeren) erven naar woningen. In de landgoederenzone van 'Horst' gaat het veelal om grote villa's en in 'Weide' om woonclusters. De ontwikkelingen zijn vaak meer kwantitatief dan kwalitatief en vormen een bedreiging voor het in stand, herkenbaar en beleefbaar houden van het agrarisch cultuurlandschap. Het ondermijnt ook het toekomstperspectief van de resterende agrariërs.

TOEVOEGEN VAN NEVENFUNCTIES

Veel agrariërs en landgoedeigenaren zoeken naar alternatieve of aanvullende verdienmodellen. Het gaat dan veelal om recreatieve voorzieningen, waaronder B&B of vergaderlocaties. Hoewel deze nevenfuncties een bijdrage leveren aan het economisch vitaal houden van het boerenbedrijf, vormen bijvoorbeeld paardenhouderijen een bedreiging voor het milieu, de natuur, de biodiversiteit en het cultuurlandschap. In hun huidige verschijningsvorm leiden ze tot versnippering en afname van het areaal agrarisch grasland (wat een belemmering vormt voor productieboeren die genoodzaakt zijn tot schaalvergroting), het opdrijven van grondprijzen en het verdwijnen van het cultuurhistorische beeld van de 'koe in de wei'. Als de ontwikkelingen niet in goede banen worden geleid en er niet op gehandhaafd wordt, zullen ze de natuur- en landschappelijke kwaliteiten en ecologische potentie aantasten, bijvoorbeeld door vertrapping van grasland (te intensief gebruik), onregelmatig bemesting (latrinegedrag), toenemende verkeersdruk, of door opvallende 'gebiedsvreemde' elementen (denk aan paardenbakken, lichtmasten en witte hekken/linten).

BEHOEFTE AAN MEER ACTIEVE STURING EN SAMENWERKING

Er is op dit moment onvoldoende gevoel van een gezamenlijke verantwoordelijkheid in het gebied. Partijen werken nog vrij geïsoleerd met een gebrek aan structurele afstemming op het beheer van de agrarische gronden (bijvoorbeeld tussen gemeente, agrariërs en (ver)pachters). Er is vanuit de agrariërs behoefte aan meer actieve sturing om de diverse partijen samen te brengen rond een gedeeld verhaal en om de langetermijndoelen voor Duin Horst & Weide te bereiken.

4. TOEKOMSTBEELD DUIN HORST & WEIDE: VITAAL, AUTHENTIEK EN BELEEFBAAR

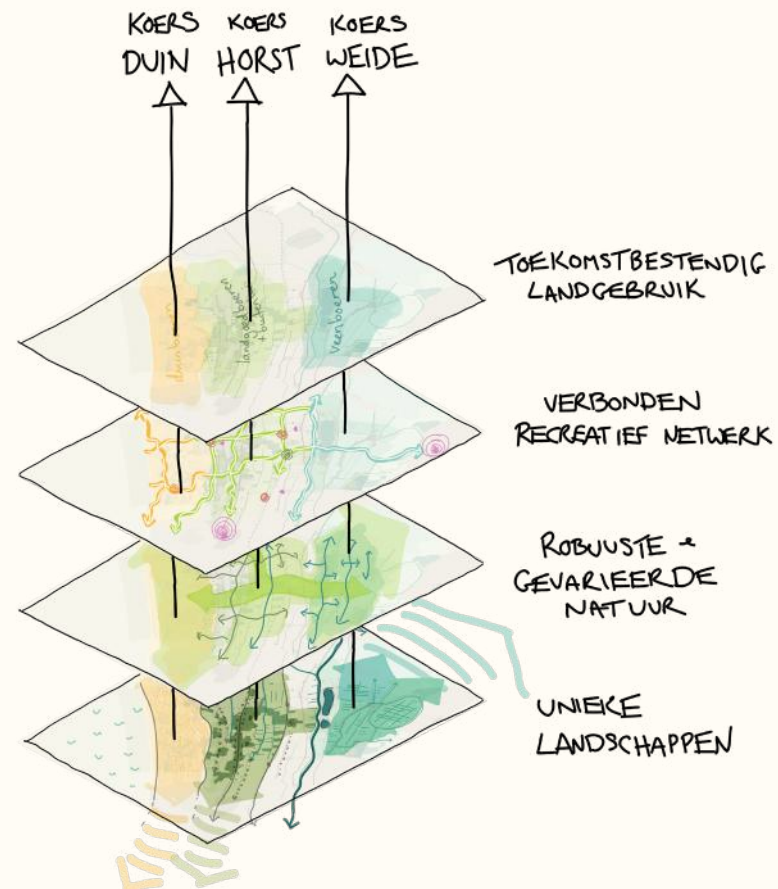
4.1. OVERKOEPELENDE AMBITIES

In ons toekomstbeeld spelen we in op de (nieuwe) opgaven en kansen die spelen in het buitengebied (zie hoofdstuk 3). Alles op zijn beloop laten is geen optie. De nieuwe opgaven vragen om een aangepaste route om de ambities uit het LOP uit 2012 waar te maken. We moeten keuzes maken en slimme combinaties zoeken. Het landelijk gebied vraagt om een integrale benadering bij het inspelen op de opgaven en het identificeren en benutten van (meekoppel) kansen, zodat meerwaarde wordt gecreëerd. Het beter voor het voetlicht brengen van het grotere verhaal is daarin belangrijk, zodat een kans beter herkend wordt als die zich aandient en verzilverd kan worden.

Gelukkig zijn er al veel goede ontwikkelingen die passen bij het realiseren van het gewenste toekomstbeeld van Duin Horst & Weide. De Landschapstafel, provincie Zuid-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland, terreinbeheerders, grond- en landgoedeigenaren en de deelnemende gemeenten werken al meer dan 10 jaar samen aan de uitvoering van het Landschapontwikkelingsplan (2012). Diverse partijen hebben geïnvesteerd in projecten zoals het verbeteren van het recreatieve netwerk en de ecologie, het verhogen van de bekendheid van de kwaliteiten van het gebied en het verbeteren van de samenwerking binnen Duin Horst & Weide. Boeren en landgoedeigenaren werken al jaren met succes aan agrarisch natuurbeheer en weidevogelbeheer.

Het toekomstbeeld voor Duin Horst & Weide wordt geschetst door vier leidende thematische principes die voortbouwen op de ambities uit het LOP: een toekomstbestendig, vitaal, authentiek en beleefbaar cultuurlandschap. Deze ambities lopen als een rode draad door alle principes. Voor alle toekomstige plannen en ontwikkelingen moet gelden dat ze zoveel als mogelijk bijdragen aan de vier thematische principes en uitgangspunten:

1. Diversiteit van het unieke cultuurlandschap beter behouden en versterken
2. Ruimte en rust geven aan een meer robuuste en gevarieerde natuur
3. Beter verbonden recreatief netwerk
4. Toekomstbestendiger landgebruik

4.1.1. DIVERSITEIT VAN HET UNIEKE CULTUURLANDSCHAP BETER BEHOUDEN EN VERSTERKEN

We koesteren de opeenvolgende cultuurlandschappen met hun rijke gradiënten en contrasten: van de kust en de duinen ('Duin'), via de landgoederenzone met het strandwallenlandschap ('Horst') richting de Vlietzone, de droogmakerijen en het veenweidegebied ('Weide'). Deze drie karakteristieke deelgebieden zijn historisch onlosmakelijk met elkaar verbonden, hebben ieder hun eigen kenmerken, cultuurhistorische waarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en ontwikkelingsmogelijkheden. Bij de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied moet het onderscheid tussen deze karakteristieke landschappen en het erfgoed van Duin Horst & Weide in samenhang blijven en waar mogelijk worden versterkt. Door deze diversiteit te omarmen en te versterken streven we naar een authentiek, vitaal en beleefbaar cultuurlandschap dat voor iedereen waardevol is en onze identiteit en kwaliteiten versterkt.

We zoeken nadrukkelijk de koppeling met de omgeving. Alle drie de gebieden zijn onderdeel van een grotere, doorlopende landschappelijke structuur, Het Groene Hart, Het Nationaal Park Hollandse Duinen en de Landgoederenzone. In deze gebieden zijn meekoppelkansen te vinden met bijvoorbeeld het ontwikkelen van een meer robuuste groenstructuur rond de omliggende steden (zoals de tweede groene ring van Leiden), wat kan zorgen voor een bredere recreatieve spreiding.

Het verdient aanbeveling om ook aandacht te schenken aan de overgangen tussen de deelgebieden van Duin Horst & Weide, bijvoorbeeld de binnenduinrand die veel meer dan nu een aaneengesloten en herkenbaar (overgangs)gebied kan zijn. Diezelfde aandacht kan ook uitgaan naar de Vliet als overgang tussen 'Horst' en 'Weide'.

Diversiteit van het unieke cultuurlandschap beter behouden en versterken

LEGENDA

Duin

- Zee
- Strand
- Duin
- Binnenduinrand

Horst

- Lommerrijke strandwallanen met landgoederen (◆) en boerderijen (◆)
- Open strandvlakten met nat bos
- Groene zone op kleigrond
- Strandwal
- Hoofdwateringen

Weide

- Veenweide
- Droogmakerijen
- Vlietzone
- Trekvaart de Vliet
- Polderlinten

Ondergrond

- Bebouwd gebied
- Ontwikkeling Valkenhorst
- Centrumgebied
- Wegennetwerk
- Tracé RijnlandRoute
- Spoor en stations

0 1 2 km

4.1.2. RUIMTE EN RUST GEVEN AAN EEN MEER ROBUUSTE EN GEVARIEERDE NATUUR

Duin Horst & Weide heeft de ambitie om een rijk, veerkrachtig en compleet landschapsecologisch systeem te ontwikkelen waarbij de geomorfologische, cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische waarden worden benut en versterkt. De natuurgebieden, ecologische verbindingen en de groenblauwe dooradering vormen samen het robuust natuurlijk raamwerk.

Natuurgebieden behouden en versterken

We zien kansen om binnen 'Duin' de kwaliteit van het Natura 2000-gebied te versterken door meer ruimte te creëren voor dynamische, natuurlijke processen en het versterken van de gradiënten, met name op de overgang tussen strand, duin en in de zeereep, zoals bijvoorbeeld de vorming van embryonale duinen en het intact laten van het vloedmerk. In de binnenduinrand liggen kansen om natuur verder te ontwikkelen en een betekenisvolle buffer te realiseren tussen Natura 2000-gebied en het agrarisch achterland.

'Horst' en 'Weide' bieden een grote verscheidenheid aan flora en fauna. Hier koesteren we de natuurwaarden en benutten we kansen om deze te versterken. In 'Horst' is natuur en erfgoed nauw verweven tussen de strandwallen en strandvlaktes door de aanwezigheid van de boerderijen, buitenplaatsen en landgoederen. In 'Weide' zetten we vooral in op boeren natuur. Daarnaast willen we kansen creëren om de bestaande NNN-gebieden en de weidevogelkerngebieden te versterken en waar mogelijk uit te breiden, zodat er een aaneengesloten gebied ontstaat en verstening wordt tegengegaan. De beoogde landbouwtransitie biedt kansen voor het versterken van de natuurwaarden in het gebied en voor het versterken van de authenticiteit en het herkenbaar houden van het cultuurlandschap.

In alle drie de gebieden kan de natuur versterkt worden door verstening tegen te gaan, de waterhuishouding (kwaliteit, natuurlijke peilen) te verbeteren, het

beheer te optimaliseren en recreatief medegebruik af te stemmen op de aanwezige natuur- en landschapswaarden.

Ecologische verbindingen versterken en barrières opheffen

Om een samenhangend en natuurlijk netwerk te realiseren zijn robuuste verbindingen noodzakelijk. Droge verbindingen (met name bos) vormen essentiële schakels tussen de duinen en het achterland, de droge robuuste verbinding 'van polder naar zee' is hier een voorbeeld van. Natte verbindingen sluiten met name aan bij historische waterstructuren (kreeken, slagen, vaarten) en vormen schakels tussen de nattere milieus in de duinen en het achterland. Er is een ecologische verbinding in voorbereiding tussen Lentevreugd en het Groene Hart (Groene Zone Wassenaar): natuurvriendelijke oevers worden aangelegd en weidevogels krijgen meer ruimte. Met de recent aangelegde de faunapassage bij knooppunt Maaldrift onder de N44 is al een basis gelegd voor de migratie van doelsoorten tussen het duingebied en de polders. De ambitie is om ook elders langs de N44 (bijvoorbeeld bij de Rust en Vreugdlaan) tunnels of overkluizingen te realiseren. Voor deze verbindingen is een robuuste maatvoering en een adequate opheffing van de barrièrewerking van grote infrastructuur van cruciaal belang. In de toekomst biedt een ecoduct met een recreatieve nevenfunctie over de A4 (ter hoogte van de Kniplaan) een mooie kans om, in samenhang met de verbreding van de A4, deze barrière op te heffen.

Hetzelfde geldt voor de verbinding van doorlopende groenstructuren die bijdragen aan aaneengesloten natuurgebieden in de duinen, de landgoederenzones en de Vlietzone. Hier zoeken we aansluiting op de groenstructuur van omliggende steden, zoals Den Haag, Leiden en Zoetermeer. Door het stimuleren van natuurinclusiviteit in zowel het openbaar als particulier groen in de stad, dorpen en het buitengebied en het opheffen van de barrièrewerking van infrastructuur kunnen de duinen, landgoederen, de Vlietzone en de polders tussen de verschillende steden beter met elkaar worden verbonden voor zowel mens, plant als dier.

Ecologische stapstenen en verbindingen vergroten de biodiversiteit binnen het Duin Horst & Weide gebied. Ze sluiten daarmee aan op de kerngebieden van Nationaal Park Hollandse Duinen enerzijds, en anderzijds op het Groene Hart richting Hazerswoude-Dorp/Alphen aan den Rijn en richting Pijnacker doorlopend tot in Midden-Delfland. Het verdient aanbeveling om nader onderzoek plaats te laten vinden naar water- en bodemstructuren om tot zinnige verbindingen voor ecologische versterking te komen middels een Landschappelijke Ecologische Systeem Analyse (LESA).

Icoonsoorten voor het Zuid-Hollandse duin zijn o.a. rosse vleermuis, wilde hyacint, konijn, nachtegaal, rugstreeppad, groenknolorchis. Voor het veenweidegebied in Zuid-Holland gaat het om o.a. meervleermuis, kleine zwaan, purperreiger, zwarte stern, argusvlinder, groene glazenmaker.

Daarnaast zetten we in op het verbinden van natuur tussen stad en land door het versterken van de doorlopende bestaande en het creëren van nieuwe groenblauwe structuren als onderdeel van één samenhangend landschapsecologisch systeem, zoals de strandwallanen, watering, trekvaart met de opvaarten en de groene linten. Bovendien liggen er volop kansen om de ecologische waarden van de bestaande recreatiegebieden een kwaliteitsimpuls te geven, zoals de Leidschendammerhout. Particulieren en landgoedeigenaren dragen bij aan het behouden en versterken van de bestaande natuurwaarden, bijvoorbeeld door het toepassen van agrarisch natuurbeheer in de open weidegebieden of door het natuurinclusief en klimaatbestendig maken van hun landgoed, buitenplaats of erf (zowel de tuin als de bebouwing). Denk aan het plaatsen van nestkasten voor uilen of vleermuizen en het toepassen van gebiedseigen beplanting en bloemrijke kruidenmengsels voor bijen en andere insecten.

Groenblauwe dooradering ontwikkelen

Buiten het natuurnetwerk draagt een groenblauwe dooradering van agrarisch en stedelijk gebied bij aan het herstel van biodiversiteit. We bieden ruimte voor de ontwikkeling van natuurwaarden die het cultuurlandschap versterken, zoals het herstel van bossen/struwelen, creëren van akkerranden, poelen, (geknotte) laanstructuren en (meidoorn)hagen, bloemrijke graslanden en bermen en natuurlijke oevers. We benutten hiervoor de historische, ruimtelijke en functionele elementen en de structuur van het cultuurlandschap om het beoogde samenhangende landschapsecologische systeem te creëren. Ook liggen er kansen om natuurwaarden gekoppeld aan het gebiedseigen gebruik en landschapselementen te versterken, zoals bijvoorbeeld vaar- en molensloten, akkers, moestuinen en boomgaarden. Hierdoor bieden we veel meer leefruimte aan inheemse planten- en diersoorten. Voor agrariërs kan het leveren van deze groenblauwe diensten bijdragen aan hun verdienmodel. Bovendien ondersteunen deze diensten de transitie naar natuurinclusieve of biologische regeneratieve landbouw en wordt de identiteit en kwaliteit van het cultuurlandschap versterkt.

Ruimte en rust geven aan een meer robuuste en gevarieerde natuur

LEGENDA

Natuurgebieden behouden en versterken

- Natura2000
- Natuurnetwerk
- Weidevogelkerngebied
- Binnenduinrand als buffer

Ecologische verbindingen versterken en barrières opheffen

- Droge verbinding van polder naar zee (rijke gradiënt)
- Verbinden duinen door de stad
- Verbinden landgoederenzone met de stad
- Doorlopende structuur van de Vlietzone
- Veenweidegebied als onderdeel van het Groene Hart
- Zoekgebied opheffen barrières
- Natuurlijke oevers langs de waterstructuur
- Strandwallanen
- Nat en droog bos
- Groene linten
- Versterken natuurwaarden en verbeteren waterkwaliteit per gebied (o.a. door ontwikkeling van landschapselementen, bloemrijke bermen, natuurlijke oevers en natuurinclusieve en klimaatbestenige erven)

0 1 2 km

4.1.3. BETER VERBONDEN RECREATIEF NETWERK

Recreatie in Duin Horst & Weide positioneren in strategische regionale agenda's

Duin Horst & Weide heeft, als groot cultuurlandschap tussen Den Haag, Leiden en Zoetermeer, een bijzondere positie als groen uitloopgebied. Het is onderdeel van het Metropolitane landschap en kerngebied van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Het heeft een grote betekenis voor de economie en werkgelegenheid in de regio, doordat het een aantrekkelijke omgeving voor bedrijven en werknemers biedt. Dit geldt natuurlijk ook voor woningzoekenden, die zoeken naar een prettige woonomgeving; niet voor niets is de regio een zeer gewilde plek om te wonen. Investerings in het buitengebied dragen er aan bij dat het woon- en vestigingsklimaat in de regio van topkwaliteit blijft en dat betaalt zich in meervoud terug. Daarom willen we het gesprek voeren met regionale partners over de draagkracht van het gebied en of er beperkingen of voorwaarden moeten worden opgelegd aan de ontwikkelingen (bedrijven en woningbouw) in de omgeving. Het financieel laten bijdragen van deze ontwikkelingen aan de investeringen in Duin Horst & Weide - bijvoorbeeld via een groenfonds - is een interessante optie. Daarnaast is het belangrijk dat ook buiten Duin Horst & Weide gezocht wordt naar recreatieve uitloopmogelijkheden.

Drukte spreiden en recreatie duidelijk zoneren

De ambitie in Duin Horst & Weide is om het hele gebied met haar unieke kwaliteiten en allure als samenhangend systeem vitaal, authentiek en beleefbaar te houden voor de bewoners en de bezoekers. Het is nodig een goede balans te vinden tussen recreatief gebruik, natuurwaarden, mobiliteit, agrarische bedrijfsvoering, goed functionerende buitenplaatsen en landgoederen. Hiervoor is een zonering nodig in ruimte en tijd; met gebieden waar het rustig moet zijn en gebieden waar mogelijkheden zijn voor meer recreatieve drukte. Ruimtelijk focussen we recreatieve activiteit rondom een netwerk van hoofdroutes (Parkways), ontvangst- en informatiepunten (poorten) en in de stadsrandzones. Het beter geleiden van recreatief verkeer en parkeren,

het zoeken naar andere vormen van mobiliteit (ov-toegankelijkheid), en het ontlasten van de drukke recreatie- en natuurgebieden door groen in en om de stad te versterken en bereikbaar te maken, helpt om de recreatie beter over het Duin Horst & Weide landschap te verdelen. Voorbeeld hiervan is het ontwikkelen van overgangsgebied Den Haag-Wassenaar-Meijendel, waarbij versterking van natuur en zonering van recreatie door ontwikkeling van netwerken en aanwijzing van poorten beoogd wordt.

In de stadsrandzones liggen allerlei kansen om veel recreatieve activiteit op te vangen en functies van stad en land te combineren volgens het nabijheidsprincipe. Te denken valt aan ommetjes, stadslandbouw, opvang van regenwater, sportvoorzieningen, bos- en waterrijke recreatiegebieden. De mogelijkheden en draagkracht voor functies variëren per stadsrandzone en per plek in de stadsrandzone. Maatwerkoplossingen en proactieve sturing en regie vanuit de gemeenten zijn hierbij essentieel.

Identiteit per deelgebied versterken en benutten

Duin Horst & Weide is een uniek en veelzijdig gebied met een diversiteit aan landschapstypen. De afwisseling van duinen, bossen en weiden - binnen een verder sterk verstedelijkt gebied - zorgt voor een contrastrijke landschapsbeleving. De nabijheid van verschillende landschapstypen en de rijke cultuurhistorie zijn een economische factor van betekenis voor het vestigingsklimaat in de regio. Om de aantrekkingskracht en de beleefbaarheid beter te benutten zetten we in op het versterken van de identiteit van de drie deelgebieden en de onderlinge samenhang beter zichtbaar maken: de natuurlijke dynamiek en rust van 'Duin', de lommerrijke allure van de buitenplaatsen en landgoederen in 'Horst', en het goede buitenleven in het agrarisch cultuurlandschap van 'Weide'. Die verscheidenheid vormt een belangrijke kracht van het gebied. Dit kan verder versterkt worden door bij ontwikkelingen aan te sluiten op de identiteit per deelgebied. Zo wordt verder gebouwd aan een sterk en gevarieerd beleefbaar cultuurlandschap. De drie iconen Meijendel, Kasteel Duivenvoorde en de Molendriegang bij Stompwijk, worden doorontwikkeld als toeristische informatiepunten van het duingebied, de landgoederenzone en het veenweidegebied.

Verbeteren bereikbaarheid en toegankelijkheid recreatief netwerk

We zetten in op het ontwikkelen van samenhangende recreatieve en ecologische structuren. Tevens is de onderlinge verbinding van recreatieve gebieden wenselijk, zodat de drukte over het hele gebied beter gespreid kan worden. Kenmerkend voor Duin Horst & Weide is dat deze structuren deels met elkaar verweven zijn. Met het ontwikkelen en versterken van een recreatieve hoofdstructuur van Parkways (hoofdroutes), poorten (ontvangst- en informatieplekken) en ontwikkelgebieden (stadsrandzones) wordt sturing gegeven aan het recreatief gebruik; hoofdroutes die de belangrijkste bestemmingen met elkaar verbinden en recreatieve ontwikkellocaties juist buiten de kwetsbare gebieden.

De Parkways zijn herkenbaar als hoogwaardige recreatieve hoofdroutes. Ze zijn gekoppeld aan de grote landschappelijke lijnen en structuren door het gebied en kennen ieder een eigen thema: de kustroute door de duinen, de binnenduinrandroute, de landgoederenroute, de trekvaart route langs de Vliet en de route van Zoetermeer naar Zee die alle landschappen met elkaar verbindt. De diverse landschappen met een eigen karakter en gradiënt zijn de leidraad voor de beleving en inrichting van de routes. De routes lopen door en wijzen als vanzelf de weg: Hiervoor is het noodzakelijk dat het routenetwerk op onderdelen wordt aangepast, zodat er een meer doorgaande logische routing wordt gerealiseerd (inrichting, ligging van de route en bewegwijzering), dat barrières worden opgeheven en dat ontbrekende schakels in de recreatieve routestructuren worden toegevoegd. We zetten niet alleen in op verbindingen over land, maar ook over water, zoals de Vliet als provinciale vaarweg voor beroepsvaart en recreatieve vaart. Daarnaast streven we ook naar het uitbreiden en versterken van het fijnmazige netwerk met informele buitenpaden en ommetjes in de stadsrandzones. Er wordt daarbij samengewerkt met de Erfgoedlijnen, die het verbeteren van de recreatieve toegankelijkheid ook hoog op de agenda hebben staan (bv. Landgoedwandelen).

Aan het stelsel van Parkways en recreatieve routes over land en water worden poorten als ontvangst- en informatieplekken gekoppeld, volgens het concept zoals dat ontwikkeld is door het Nationale Parken Bureau (NPB). Zo ontstaat er een aantrekkelijke recreatieve hoofdstructuur voor Duin Horst & Weide. De

poorten liggen op strategische plekken, zijn over het gebied verdeeld (elk gebied heeft er minstens één) en zijn representatieve, informatieve en gastvrije onthaalplekken. Elke poort heeft een gebiedseigen thema. De poorten zijn de opstappunten voor een verdere verkenning van het gebied, goed bereikbaar over de weg (auto en fiets) en met openbaar vervoer. De poort is een startpunt voor een natuur-/cultuurbeleving, waar men informatie kan krijgen over de natuur en cultuur van het gebied en zijn gebruiksmogelijkheden. Vanuit deze poorten worden verdere routes ontwikkeld. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen landschapspoorten (in cultuurlandschappen), duinpoorten, dorpspoorten (gekoppeld aan station/centra Voorschoten, Wassenaar, Mariahoeve) en stadspoorten (gekoppeld aan de stations van Den Haag, Leiden en Laan van NOI). Ook zou in de landgoederenzone van Wassenaar een informatiecentrum/plattelandspoort vergelijkbaar met Meijndel opgezet kunnen worden, waarbij 'het agrarisch cultuurlandschap van Duin Horst & Weide' het centrale thema is.

Aantrekkelijke bestemmingen versterken per deelgebied

Duin Horst & Weide heeft naast de drie iconen verschillende parels in de landschappen die niet los kunnen worden gezien van de historie van dit veelzijdige gebied. Deze karakteristieke plekken in het landschap zijn (potentiële) recreatieve trekkers die belangrijk zijn om te koesteren en eventueel verder (recreatief) te ontwikkelen. Het zijn fraaie plekken, voor bijvoorbeeld een horecavoorziening, van waaruit men de omgeving kan verkennen. Onze ambitie is dat in de toekomst, verspreid door het landelijk gebied van Duin Horst & Weide, bestaande parels worden opgepoetst en nieuwe bestemmingen en 'belevingen' worden toegevoegd. De belangrijkste bestemmingen, parels en 'belevingen' liggen aan de recreatieve hoofdroutes in het gebied. Dit verbonden recreatief netwerk biedt volop ontwikkelkansen voor (agrarische) ondernemers om duurzaam en innovatief te ondernemen en hierop aan te haken: met bijvoorbeeld onderscheidende overnachtingsmogelijkheden, verkoop van biologische streekproducten, etc. Voorwaarde is dat ze passen bij de identiteit van de verschillende landschappen en geen te grote verkeersaantrekkende werking kennen. Door te focussen op kleinschalige, exclusieve en extensieve vormen van recreatie houden we rekening met de draagkracht van het gebied.

Beter verbonden recreatief netwerk

LEGENDA

Drukke spreiden en recreatie duidelijk zoneren

- Vlietzone als natuur-recreatiezone
- Binnenduinrand als natuur-recreatiezone
- Ontwikkelruimte voor recreatie in de stadsrandzones (het versterken van de stad-land relatie)

Identiteit per deelgebied versterken

- Meijendel
- Kasteel Duivenvoorde
- Molendriegang

Verbeteren bereikbaarheid en toegankelijkheid recreatief netwerk

- Het ontwikkelen en versterken van een netwerk van Parkways: recreatieve hoofd-routes door diverse landschappen
- Zoekgebied opheffen barrières

Een diversiteit aan poorten ontwikkelen:

- Landschapspoort
- Duinpoort
- Dorpspoort
- Stadspoort
- Onderzoek naar afwaarderen duinpoort Meijendel
- Zoekgebied nieuwe poort

Aantrekkelijke bestemmingen versterken per deelgebied

- Historisch dorps- en stadshart
- Diversiteit aan recreatieve bestemmingen

4.1.4. TOEKOMSTBESTENDIGER LANDGEBRUIK

Maak de ondergrond weer leidend voor het landgebruik

Het samenspel van reliëf, grondwaterstand en grondsoort bepaalt het karakter van de plek en heeft van oudsher bepaald wat de beste locaties zijn voor landbouw, bewoning, ontwikkeling van buitenplaatsen en landgoederen, enzovoort. In elk deelgebied nemen we de bodem, het watersysteem en de maatschappelijke behoeften voor een toekomstbestendig landgebruik als uitgangspunt. Door bij nieuwe ontwikkelingen rekening te houden met de ondergrond (het principe 'water en bodem sturend') passen de ontwikkelingen beter in de landschappelijke structuur en blijft de leesbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van het landschap gewaarborgd.

Wij zien gebiedsspecifieke mogelijkheden voor natuurinclusief en extensief boeren, waarbij wordt overgestapt van grootschalige productie naar hoogwaardige en specifieke teelten (historische rassen) en diensten. Daarmee ontstaat een meer divers en gebiedseigen cultuurlandschap. Vormen van natuurinclusief en extensief boeren zijn in het handelingsperspectief opgenomen als 'Best Practices' (zie paragraaf 5.1).

In 'Duin' zijn al eeuwenlang 'Duinboeren' actief. De huidige terreinbeheerders, waaronder Staatsbosbeheer en Dunea kunnen in zekere zin als opvolgers van de vroegere 'Duinboeren' beschouwd worden. De huidige 'Duinboeren' zetten zich in voor een dynamisch natuurbeheer en toekomstbestendige waterwinning. Functieverandering in de binnenduinstrand ondersteunt deze ambitie.

In 'Horst' denken wij aan land(goed)boeren en buitenlui, waarbij duurzame instandhouding van de buitenplaatsen en landgoederen op de strandwallen essentieel is. Ruimte wordt geboden voor het behouden en versterken van (historische) moestuinen, boomgaarden, weiden en akkers voor een transitie naar duurzame, natuurinclusieve, circulaire en extensieve landbouw op de strandvlaktes. In de Groene Zone is agrarisch gebruik ook nauw verweven met cultuurhistorie, natuur en recreatie voor de stedeling; er is maatwerk nodig op het erf en land.

In het weidegebied zien we volop kansen voor de transitie en innovatie voor de 'polderboeren'. Voor het open weidegebied zetten we in op boeren natuur, innovatieve teelten en het belonen van boeren voor ecosysteem- en landschapsdiensten.

Het businessmodel voor melkveehouderijen staat ernstig onder druk, wat betekent dat zij zich moeten oriënteren op anders boeren en het zoeken naar passende neveninkomsten. Als gemeenten gaan we dat deels faciliteren door meer ruimte te bieden voor maatwerk op het erf en op het land, zodat andere innovatieve teelten (rassen en gewassen) en bedrijfsprocessen mogelijk zijn die wel renderen en bijdragen aan het toekomstbeeld. Daarnaast gaan we de agrarische bedrijven meer ruimte bieden voor verbreding van functies op de erven aan het lint en het stimuleren van plattelandsbedrijvigheid, gericht op stedelingen, waarbij educatie en sociale werkverschaffing een rol kan spelen. Ook gaan we onderzoeken of we boeren kunnen belonen voor ecosysteem- en landschapsdiensten. In hoeverre voorgaande interventies effect hebben hangt mede af van het beleid van provincies en Rijk en de situatie in de markt.

Versterk de stad-land relatie

De toenemende vraag van de burger naar groen, landschap en recreatiemogelijkheden biedt diverse kansen en mogelijkheden voor ondernemers in het gebied. Het aanbod voor diverse doelgroepen is daarom meer gedifferentieerd dan vroeger en meer afgestemd op de wensen en behoeften van de burger. Naast de bestaande recreatieve programma's is er ruimte voor diverse kleinschalige (recreatieve) nevenactiviteiten en voor nieuwe bedrijven die mede invulling kunnen geven aan het recreatieve landschap voor bezoekers uit stad en land, zoals bijzondere kleinschalige onderscheidende overnachtingsmogelijkheden, een kinderboerderij of belevenisboerderij, Herenboeren - die vanuit de coöperatiegedachte duurzaam voedsel produceren - natuureducatie, cultuurhistorie en beleving, verkoop van streekproducten, zorgboerderij, theetuin, etc. Voorwaarde is wel dat de ruimtelijke ontwikkelingen passen bij de maat, schaal en de identiteit van het landschap.

Een belangrijk thema is de verbinding met het buitengebied, waarbij de stedeling leert over de wederzijdse afhankelijkheid van de productie van voedsel en het beschikken over een afzetmarkt in de eigen regio. Een inspirerend voorbeeld hiervan is 'Rotterdam de boer op!'. Als het gaat om voedsel produceren is de gedachte steeds actueler om het landgoed een economische impuls te geven met aandacht voor gezondheid, welbevinden en sociale cohesie, zoals dat gebeurt op Ockenburgh en Berbice. Een van de mogelijkheden voor het realiseren van de doeleinden van toekomstbestendig landgebruik is Cittaslow. Zie kader voor meer informatie over beide voorbeelden.

Cittaslow

Cittaslow is in 1999 ontstaan in Italië, waar het voortkwam uit de Slow Food beweging. Inmiddels is het een internationaal keurmerk voor gemeenten die op het gebied van leefomgeving, landschap, gastvrijheid, milieu, infrastructuur cultuurhistorie en behoud van identiteit tot de top willen behoren. Het bewaken en verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving, wat ontstaat vanuit een gemeenschapszin is de belangrijkste ambitie voor een Cittaslow. Dit betekent dat een gezond milieu, het versterken van de landschappelijke kwaliteiten en een goede infrastructuur hoog op de agenda van de gemeente staan en het cultuurhistorisch erfgoed, de plaatselijke tradities en het aanbieden en promoten van streekproducten worden gekoesterd.

Door zich aan te sluiten bij het Nederlandse Cittaslow netwerk kunnen gemeenten samenwerken om de kwaliteit van leven te verbeteren, door het authentieke te koesteren en met nieuwe technieken vooruitgang mogelijk maken. Tien Nederlandse gemeenten hebben het Cittaslow-keurmerk.

De meerwaarde om als plattelandsgemeente aan te sluiten is onder andere het gemeenschapsgevoel, waarbij de samenleving gezamenlijk streeft naar een groter bewustzijn van de kwaliteiten en producten van de regio. Het Cittaslow keurmerk biedt publiciteit, een krachtiger netwerk en een kader waarbinnen ondernemers, inwoners en gemeente samenwerken aan het bereiken van de ambities. Het gedachtegoed van Cittaslow werd omarmd door de aanwezigen tijdens de tweede participatiesessie. Het appelleert aan de behoefte om de kwaliteiten van Duin Horst & Weide wat sterker uit te stralen, zowel bij de partijen in het gebied, als naar buiten toe.

Het agrarische gebied van Duin Horst & Weide kan geen keurmerk krijgen, omdat het Cittaslow-lidmaatschap alleen toegankelijk is voor hele gemeenten met minder dan 50.000 inwoners. Wassenaar en Voorschoten komen wel in aanmerking. Voor Leidschendam-Voorburg kan onderzocht worden welke mogelijkheden er zijn voor bijvoorbeeld de agrarische kern Stompwijk.

Het gedachtegoed van Cittaslow heeft inspiratie geboden voor activiteiten en manieren van samenwerking in het DHW-gebied. Ter illustratie volgen hieronder enkele voorbeelden uit de Cittaslow-gemeente Midden-Delfland, waarvan velen een plek hebben gekregen in het toekomstbeeld en handelingsperspectief voor Duin Horst & Weide:

- een netwerk van kringloopboeren;
- een netwerk van jonge boeren;
- ontwikkeling van streekproducten;
- realisatie van B&B's;
- gebiedsmarketing (PUUUR);
- handreiking bodemdaling;
- subsidieregeling erfafspoeling;
- meer nevenactiviteiten voor boeren.

Voor een kort filmpje 10 jaar Cittaslow Midden-Delfland:

<https://www.youtube.com/watch?v=LZc9YDy2ppk>

Cittaslow gaat over een nieuwe manier van werken binnen een hele gemeente. Als gemeente Wassenaar en/ of Voorschoten zouden overwegen om het keurmerk aan te vragen dan is het aan te bevelen om de discussie hierover te laten plaatsvinden als onderdeel van een bredere discussie in het kader van de (gemeente brede) Omgevingsvisie.

Rotterdam de boer op!

'Rotterdam de boer op!' is ontstaan vanuit de visie dat de 'stad en het open, weidse platteland' onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, het landschap rondom de stad bukt van de bloemen, wilde bijen vlinders en vogels, en dat er lokale natuurinclusieve producten in de winkelschappen liggen waarvoor de boer een eerlijke prijs ontvangt.

Uitgangspunt van Rotterdam de boer op! is een brede aanpak waarin boeren, voedselverwerkers, horeca, supermarkten, consumenten, overheden en boswachters samenwerken: de hele keten van boer tot consument in een grootstedelijke regio. Boeren rondom Rotterdam worden geholpen bij de overstap naar een natuurinclusieve bedrijfsvoering, stad en platteland komen samen bij voedselbossen, Herenboerderijen en publieksboerderijen aan de rand van de stad én Rotterdammers worden opgeroepen om bewust inkopen te doen via de publiekscampagne 'Eet Natuurlijk Lokaal'.

Tips voor Duin Horst & Weide:

- Rotterdam de boer op! werkt tegelijk aan vraag (vanuit de stedeling) en aanbod van meer boeren die biodiverse en lokale producten aanbieden.
- Met advies, kennis en financiële ondersteuning kunnen boeren en ondernemers een natuurvriendelijke weg inslaan of hun al natuurvriendelijke bedrijfsvoering verder uitbouwen.
- Rotterdam de boer op! neemt communicatie serieus: de campagne heeft bijvoorbeeld specifieke boodschappen voor de verschillende groepen (boer, consument, horeca, supermarkten, producent, overheid) en voert actief campagne.
- Rotterdam de boer op! is gefinancierd door de Nationale Postcode Loterij (Droomfonds: 13,8 miljoen euro) en zoekt naar cofinanciering van private en publieke partijen voor de lange termijn.
- Kennis beschikbaar maken en verbindingen leggen voor ondernemers is belangrijk. Dit is terug te zien in de brede samenwerking: naast gemeentes en ondernemers zijn ook kennisinstituten en partijen aangesloten die actief zijn in voedseldistributie.

Toekomstbestendiger landgebruik

LEGENDA

Maak de ondergrond leidend voor het landgebruik en versterk de stad-land relatie

- Duinboeren: toekomstbestendige waterwinning en dynamisch natuurbeheer
- Land(goed)boeren en buitenlui: duurzame instandhouding van de buitenplaatsen en landgoederen, met ruimte voor de landbouw, transitie en maatwerk op erf en land
- Polderboeren: volop kansen voor transitie en innovatie in de landbouw en verbreding op de erven aan het lint
- Ontwikkelruimte voor recreatie in de stadsrandzones (het versterken van de stad-land relatie)

0 1 2 km

4.1.5. INTEGRALE KAART TOEKOMSTBEELD

Het toekomstbeeld is het visueel integraal totaalbeeld dat de vier thematische principes in één keer laat zien en het belang van de onderlinge relaties aantoont.

LEGENDA

DIVERSITEIT VAN HET UNIEKE LANDSCHAP VERSTERKEN

Drie karakteristieke deelgebieden

- Duin: een uniek en afwisselend dynamisch of natuurlijk landschap van zee, strand en duinen
- Horst: een afwisselend landschap van boeren en buitenlui, tot nut en genoegen
- Weide: een typisch Hollands cultuurlandschap van veenweide, plassen, trekvaart tot droogmakerij

RUIMTE EN RUST GEVEN AAN EEN ROBUUSTE EN GEVARIEERDE NATUUR

Natuurgebieden behouden en versterken

- Natura2000
- Natuurnetwerk
- Weidevogelkerngebied
- Binnenduinrand als buffer

Ecologische verbindingen versterken en barrières opheffen

- Droge verbinding van polder naar zee (rijke gradiënt)
- Doorlopende natuurstructuren duinen, landgoederenzone en Vlietzone
- Natuur van stad en land verbinden, langs strandwallen, wateringen, trekvaart en groene linten
- Versterken natuurwaarden en verbeteren waterkwaliteit per gebied (o.a. door ontwikkeling van landschapselementen, bloemrijke bermen, natuurlijke oevers en natuurinclusieve en klimaatbestenige erven)

VERBONDEN RECREATIEF NETWERK

Drukke spreiden en recreatie duidelijk zoneren

- Vlietzone als natuur-recreatiezone
- Binnenduinrand als natuur-recreatiezone
- Ontwikkelruimte voor recreatie in de stadsrandzones (het versterken van de stad-land relatie)

Identiteit per deelgebied versterken

- Meijendel
- Kasteel Duivenvoorde
- Molendriegang

Verbeteren bereikbaarheid en toegankelijkheid recreatief netwerk

- Het ontwikkelen en versterken van een netwerk van
- Parkways: recreatieve hoofdroutes door diverse
- landschappen

Een diversiteit aan poorten ontwikkelen:

- Landschapspoort
- Duinpoort
- Dorpspoort
- Stadspoort
- Onderzoek naar afwaarderen duinpoort Meijendel
- Zoekgebied nieuwe poort
- Zoekgebied opheffen barrières

Aantrekkelijke bestemmingen versterken per deelgebied

- Historisch dorps- en stadshart
- Bestaande parels oppoetsen en nieuwe parels ontwikkelen: een diversiteit aan recreatieve bestemmingen die aansluiten op de identiteit van elk landschapstype

TOEKOMSTBESTENDIG LANDGEBRUIK

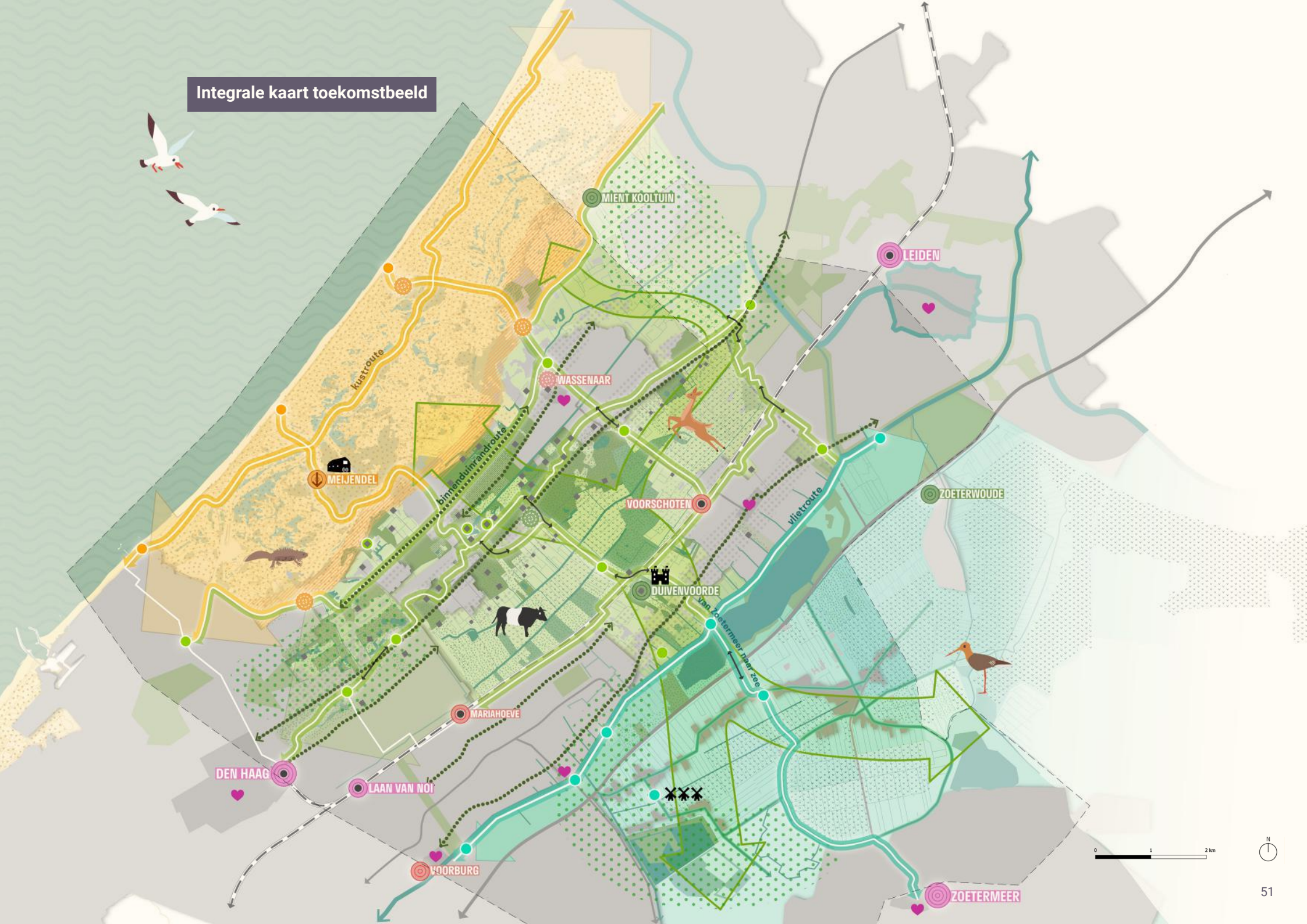
Maak de ondergrond leidend voor het landgebruik en versterk de stad-land relatie

- Duinboeren: toekomstbestendige waterwinning en dynamisch natuurbeheer
- Land(good)boeren en buitenlui: duurzame instandhouding van de buitenplaatsen en landgoederen, met ruimte voor de landbouw, transitie en maatwerk op erf en land
- Polderboeren: volop kansen voor transitie en innovatie in de landbouw en verbreding op de erven aan het lint

Ondergrond

- Bebouwd gebied
- Ontwikkeling Valkenhorst
- Centrumgebied
- Wegennetwerk
- Tracé RijnlandRoute
- Spoor en stations
- Lommerrijke strandwallen met landgoederen (♦) en boerderijen (♦)
- Strandwal
- Hoofdwateringen

Integrale kaart toekomstbeeld

4.2. INTEGRALE KOERS PER DEELGEBIED

De vier thematische principes en uitgangspunten worden hieronder integraal vertaald in een koers per deelgebied. We onderscheiden de volgende deelgebieden, die onderling met elkaar verbonden zijn, maar toch herkenbaar zijn door hun eigen karakter:

- **DYNAMISCHE DUINEN:** uniek en afwisselend dynamisch en natuurlijk landschap van zee, strand en duinen.
- **PARKGEBIED MET ALLURE:** een afwisselend landschap van boeren en buitenlui, tot nut en genoegen.
- **WATER- EN NATUURRIJKE POLDERS:** typisch Hollands cultuurlandschap van veenweide, plassen, trekvaart tot droogmakerij.

Van elk deelgebied beschrijven we de koers op hoofdlijnen: hoe willen we de bestaande kwaliteiten van het deelgebied behouden en versterken en welke typen ontwikkelingen kunnen daaraan bijdragen, rekening houdend met de thematische leidende principes en uitgangspunten? Hiermee hopen we inwoners en gebiedspartijen te stimuleren en uit te nodigen met passende initiatieven te komen.

4.2.1. KOERS DUIN

Dynamische Duinen

Een uniek en afwisselend dynamisch en natuurlijk landschap van zee, strand en duinen.

NATUURKERN BESCHERMEN EN VERSTERKEN

In het unieke afwisselende en natuurlijke landschap van zee, strand en duinen zetten we in op het behouden en versterken van de natuurlijke dynamiek, ecologische robuustheid en de landschappelijke karakteristiek. We willen de aanwezige natuur- en cultuurwaarden behouden en verder uitbreiden en streven naar robuuste bufferzones. Voor de natuurwaarden zijn de doelstellingen en het beheerplan voor Natura 2000-gebied 'Meijendel & Berkheide' en NNN leidend. Ten zuiden van de Wassenaarse Slag liggen kansen voor jonge duinvorming en een rustgebied voor kustvogels. Ook beheer van de duinvalleien en begrazing van het duingebied draagt bij aan het openhouden, de ecologische betekenis en de afwisseling in het gebied. In aansluiting hierop kunnen ook de natuurwaarden van het strand worden vergroot en een Groen Strand ontwikkeld worden, door bijvoorbeeld ruimte voor verstuiving, het niet machinaal reinigen van het strand en het intact laten van het vloedmerk. Ook de duinwatersystemen hebben bijzondere ecologische en landschappelijke waarden. Ze moeten gekoesterd en waar mogelijk verder ontwikkeld worden.

In de binnenduinrand liggen kansen om de ecologische waarden te versterken door het schone duinwater langer vast te houden en de kwelpotenties in het gebied te benutten, zoals recent in Lentevreugd is gerealiseerd. Naast natuur en water is hier ook ruimte voor recreatief medegebruik in de minder kwetsbare gebieden. Door de bijzondere potenties van deze gradiënt in de binnenduinrand meer als een continue structuur te ontwikkelen, ontstaan er kansen om een betekenisvol, beschermende buffer te realiseren tussen het Natura 2000-gebied en het agrarisch achterland.

WATERVEILIGHEID BORGEN

De duinen zijn belangrijk voor kustbescherming, waterwinning, natuur en recreatie. Samen met Dunea, Staatsbosbeheer, de provincie Zuid-Holland, de gemeenten, het Hoogheemraadschap van Delfland en Rijnland en andere gebiedspartners zorgen we dat deze functies in balans blijven. We werken samen aan een duurzaam, veerkrachtig gebied met een bufferzone dat meerwaarde creëert voor mens, plant en dier. Voor de kustveiligheid is een zeewaartse uitbreiding/(natuurlijke) aangroei van de duinen in de toekomst denkbaar als onderdeel van een lange termijn kustverdedigingsstrategie die voortbouwt op de ontwikkeling van de Zandmotor. Het biedt de mogelijkheid meer natuur in de vorm van (dynamisch) duingebied te maken en tegelijkertijd de kust te versterken met een passende bescherming van embryonaal duin.

DRINKWATERWINNING TOEKOMSTBESTENDIG

Daarnaast zetten we in op het toekomstbestendig maken van de drinkwatervoorziening, om tijdig te kunnen voldoen aan de groeiende vraag van drinkwater. Op de korte termijn renoveert Dunea de drinkwaterwinning in Berkheide, in combinatie met uitbreiding van de capaciteit en natuurprojecten. Daarnaast zoekt Dunea in een participatief proces met de omgeving nieuwe bronnen die vanaf 2030 bij kunnen gaan dragen. Eén van de alternatieven is het gebruik van lokaal oppervlaktewater, met zoeklocaties in en rond het gebied van Duin, Horst en Weide. Net als in de duinen zoekt Dunea bij de uitbreiding naar synergie met de opgaven voor natuur. Op de lange termijn, na 2040, bieden deze nieuwe bronnen naar verwachting ruimte om in de duinen verdere stappen te doen met het toekomstbestendig maken van de drinkwaterwinning en verdere ontwikkeling van de natuur. Dit zodat natuur en drinkwater mee kunnen bewegen met lange termijnontwikkelingen zoals zeespiegelstijging en klimaatverandering.

BELEVING VAN LANDSCHAP VERSTERKEN

Met name voor de ecologische en de extensieve recreatieve functie is het van belang om de ecologische robuustheid en de beleving van het uitgestrekte duinlandschap te behouden en te versterken. Hierbij wordt specifieke aandacht gegeven aan de beleving van de rijke cultuurhistorie van het kust- en duinlandschap door deze meer zichtbaar en beleefbaar te maken, zoals de Atlantikwall, zeedorpenlandschap, waterwinning en de agrarische akkers bij Meijendel die opnieuw zijn ingericht.

RECREATIE ZONEREN EN STUREN

Het Natura 2000-gebied 'Meijendel en Berkheide' behoort tot een van de mooiste natuurgebieden in de Randstad. Het is een gebied met een grote biodiversiteit en een fantastisch kustlandschap. Om dat in stand te houden is een betere bescherming en inzicht wenselijk wat de grenzen van het recreatief medegebruik zijn. Dit vraagt om een heldere zonering tussen recreatie gebruik en behoud van de kwetsbare natuur. Deze zonering kan in ruimte, maar ook in tijd of gebruik zijn. Vanuit ruimtelijk opzicht kunnen herkenbare entrees en Parkways een middel zijn om de drukte te spreiden en kwetsbare gebieden te ontzien. We streven ook naar een toegankelijk duingebied vanaf de strandzijde. Deze aanpak mag niet leiden tot schade aan kwetsbare gebieden elders.

De binnenduinrand van het Natura 2000 gebied is een multifunctioneel gebied voor recreatie, schoon kwelwater en het biedt interessante overgangen voor natuur. Hier zien we kansen voor meer recreatie in combinatie met horeca rondom de poorten. Zo ontstaat ruimte om de toenemende recreatievraag van de groeiende bevolking op te vangen. Daarnaast streven we naar het verbeteren van de relatie tussen stad en land door de duinen beter te verbinden met de natuur in de stad. Door een betere infrastructuur en andere vormen van mobiliteit te benutten krijgen bewoners en bezoekers beter toegang tot dit prachtige gebied; zeker als ook de natuurgebieden onderling beter met elkaar verbonden worden.

Dynamische duinen

4.2.2. KOERS HORST

Parklandschap met allure

Een afwisselend landschap van boeren en buitenlui: tot nut en genoegen.

RUIMTELIJKE EN FUNCTIONELE KWALITEIT LANDGOEDERENLANDSCHAP BEHOUDEN, BENUTTEN EN VERSTERKEN

In 'Horst' zijn cultuur en natuur onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is de plek waar de symbiose tussen natuur en cultuur zich afspeelt. We zetten in op het behouden en versterken van de natuur en het cultuurlandschap, dat zich kenmerkt door haar lommerrijke, gevarieerde en kleinschalige karakter met een afwisseling van open en besloten ruimtes. We koesteren de historische structuur van strandwallen en strandvlaktes en respecteren de kenmerkende aanleg van de parken, die niet voor niets de status van rijksmonument hebben. Deze vormen de onderlegger voor dit afwisselende cultuurlandschap en vertellen het verhaal van boeren en buitenlui: de buitenlui op de strandwallen, de boeren op de vlaktes. Samen bepaalden zij het uiterlijk van het landgoederenlandschap zoals we dat nu nog kennen en koesteren.

De herkenbaarheid van de landgoederen en buitenplaatsen en hun ruimtelijke en functionele samenhang met de omgeving wordt versterkt. We zetten in op herstel en versterking van de beplantingsstructuren en elementen in de parken en langs de historische wegen over de strandwallen. Daarbij hoort het herstel en beheer van de zichtrelaties tussen de landhuizen en omgeving door lokaal beplanting te dunnen of het restaureren, het terugbrengen en nieuw aanleggen van entrees met bijbehorende toegangspoorten. Verbindende structuren, zoals oude opvaarten en oprijlanen, worden waar deze verdwenen zijn en de kans zich voor doet weer hersteld. Naast de toegankelijkheid van individuele landgoederen, wordt de onderlinge koppeling van wandelpaden gestimuleerd.

Behoud en herstel van het ensemble van gebouw, tuin/park en omgeving - in samenhang met de aanwezige natuurwaarden - staat voorop, maar minstens zo belangrijk is het structurele beheer en onderhoud van de parken en landgoederen.

De karakteristieke overgang en het contrast tussen de besloten strandwallen en de openheid van de strandvlaktes met gradiënten van hoog naar laag, van droog naar nat, van besloten park- of hakhoutbos naar open weide met strokenverkaveling en watering, zorgen voor een grote diversiteit aan landschappelijke en ecologische waarden die we willen behouden en versterken. Het herkenbaar houden van de markante ligging van de historische boerderijen en erven (het ensemble) op de rand van de strandwallen is hierbij essentieel. Het in stand houden van de agrarische functie, bij voorkeur een duurzame vorm van landbouw en/ of veeteelt, is daarbij onontbeerlijk. Echter ook de grotere, toekomstbestendige agrarische bedrijven kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. De paardenhouderijen en -fokkerijen zijn daarentegen niet passend. We bieden alleen ruimte voor transformatie op de karakteristieke erven als daarbij een ruimtelijke en functionele kwaliteitsverbetering optreedt. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij het opruimen van niet-monumentale schuren of loodsen die niet meer gebruikt worden, omdat het agrarische gebruik wijzigt. Het is belangrijk dat bebouwing wordt ingepast met gebiedseigen erfbeplanting en een functie heeft die bijdraagt aan het versterken van de gebiedsidentiteit.

HERSTELLEN, DOORONTWIKKELEN EN BELEEFBAAR MAKEN VAN LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

Het toekomstbeeld is er op gericht om de kwaliteiten van de landgoederen en buitenplaatsen te behouden en te versterken: de landhuizen, tuinen en parken met moestuinen en hun onderlinge samenhang en de uitstraling naar hun omgeving vraag een lange termijnvisie op het beheer en onderhoud. Tot de omgeving behoren vanzelfsprekend de agrarische landerijen, vanouds integraal deel uitmakend van de landgoedbiotoop.

We ambiëren in de landgoederenzone de historische aanleg, uit verschillende tijdslagen met zichtlijnen en assen, beter herkenbaar te maken over het water en vanaf de weg, zoals vanaf de Rijksstraatweg (N44). Het herstel van water- en landwegen, evenals het toepassen van oorspronkelijke beplanting langs lanen en bermen maakt hiervan deel uit. De toegankelijkheid over water wordt verbeterd door watergangen en opvaarten weer of beter bevaarbaar en herkenbaar te maken. We bieden ruimte voor het herstellen, doorontwikkelen en beleefbaar maken van landgoederen en buitenplaatsen. Dit omvat maatregelen voor het verduurzamen, klimaatbestendig en natuurinclusief maken, zoals het vergroten van de natuurwaarden en biodiversiteit en het creëren van waterberging waarbij oude sloten en vaarten weer worden ontgraven. Niet in de laatste plaats behoort het faciliteren en in stand houden van het boerderijlint met de bijbehorende agrarische gronden tot de speerpunten van het beleid.

Om het erfgoed van de landgoederen en buitenplaatsen te koesteren en een langetermijntoekomst te bieden is het zaak het belang en de betekenis als groene ruimte in een verstedelijkte regio te vergroten. We bieden ruimte voor het vergroten van de recreatieve bestemming en het uitbreiden van passende activiteiten op de landgoederen en buitenplaatsen. Hierbij moet gedacht worden aan activiteiten in nichemarkten (zoals kleinschalige en bijzondere overnachtingsmogelijkheden, horeca en wellness) die aansluiten bij de allure van de buitenplaatsen en landgoederen en het internationale karakter van de regio. Door te sturen op kleinschalige, exclusieve en extensieve vormen van recreatie zorgen we ervoor dat ontwikkelingen binnen de draagkracht van het gebied passen. Maar ook nieuwe manieren van voedselproductie, zoals een coöperatieve boerderij, boomgaarden en herstel van de historische moestuinen voor de teelt en verkoop van streekproducten, zijn kansrijk. Mogelijk kunnen horecagelegenheden in het gebied en in de omliggende steden en dorpen bijzondere streekeigen landgoedproducten serveren.

Ook zien we kansen om de educatieve en informatieve functie en waarde te vergroten op het gebied van cultuur (musea, architectuur, tuinen, voedsel) en natuur. Dit kan bestaan uit het uitdragen van de bijzondere identiteit van het landgoed, maar ook door het toevoegen van nieuwe functies en uitbreiden van programmering, zoals de Dag van het Kasteel, Open Monumentendag etc. De toegankelijkheid en belevingswaarde van het gebied worden versterkt door

bestaande recreatieve routes te revitaliseren en nieuwe routes en verbindingen toe te voegen waar ze ontbreken en onderling te koppelen aan de buitenplaatsen en landgoederen (zoals de landgoederen fietsroute in Wassenaar en het Landgoedwandelen). Maatregelen om de kwaliteit van het routenetwerk verder te verbeteren en die ook bijdragen aan een betere benutting zijn onder andere: de verbetering van de bewegwijzering van bestaande fiets- en wandelroutes, arrangementen aan te bieden waarin routes gekoppeld zijn aan andere activiteiten op landgoederen en/of in de steden waar zij een band mee hebben. Ook liggen er kansen om de toegankelijkheid over het water te verhogen door de bevaarbaarheid van wateringen en opvaarten te verbeteren, verbindingen te herstellen en aanlegsteigers te realiseren (in samenwerking met ontwikkelingen in het kader van Erfgoedlijn Trekvaarten).

HET GEBIED RONDOM KASTEEL DUIVENVOORDE

Dwars op de strandwallen en strandvlaktes ligt het gebied rondom Kasteel Duivenvoorde; een smalle maar belangrijke corridor en ecologische verbinding tussen het duin en het achterland met de polders e. We zetten maximaal in op het beter functioneren van deze verbinding. Barrières in de omgeving, zoals de Rijksstraatweg (Veurseweg/Veursestraatweg), het spoor en de snelweg (A4), worden geslecht door een royale groene overkluizing, ondertunneling en/of andere inrichting. Hier kunnen groenblauwe verbindingen en recreatieve verbindingen worden hersteld, zoals bij de Rust en Vreugdlaan. De sequentie van natte laagtes in de strandvlaktes en droge strandwallen maakt van de corridor een afwisselend cultuurlandschap met vele waardevolle gradiënten tussen hoog/laag en nat/droog op microschaal.

NATUURONTWIKKELING EN BELEVING STRANDVLAKTES VERSTERKEN

We koesteren de openheid, rust en stilte van de strandvlaktes in contrast met de meer besloten strandwallen en stedelijke gebieden. We hechten veel waarde aan het behoud van het kenmerkende verkavelingspatroon van smalle percelen

en sloten haaks op de strandwallen. Deze kunnen, net als een hoger waterpeil, een optie zijn voor vernatting van het gebied. De ontwikkeling van de landbouw kan op het kleinschalige karakter aansluiten en geleidelijk transformeren naar een meer waterrijk en natuurinclusief landschap, met hogere waterpeilen, waterzuivering en hoge ecologische en recreatieve waarden. Zo wordt de bodemdaling gestopt en waar mogelijk zelfs omgedraaid, de zilte kwel tegen gegaan en een natuurlijk systeem van waterzuivering gerealiseerd.

De basis van het open polderlandschap is een gevarieerd kruidenrijk/natuurrijk grasland met een fijnmazige slotenstructuur met natuurvriendelijke oevers. Natte percelen kunnen bijvoorbeeld worden afgewisseld met beweide percelen met een sterker agrarisch accent. Hierbij zetten we in op veeteelt met kruidenrijk grasland passend bij de identiteit van het gebied (zoals de Lakenvelder als adellijke koe) en agrarisch natuurbeheer ten behoeve van de weidevogels en de gewenste vernatting en extensivering.

We bevorderen een natuurinclusieve (agrarische) bedrijfsvoering en daarmee de biodiversiteit in het agrarisch gebied. Het verhogen van de biodiversiteit is overal van belang, maar het meest in de provinciale weidevogelkerngebieden. We zien graag dat de bedrijfsvoering in de weidevogelkerngebieden wordt afgestemd op weidevogels, waar ook onder meer kleine zoogdieren, insecten en planten van meeprofiten. Deze combinatie van landgebruik, vernatting en teelten houdt het gebied productief en zorgt er tegelijk voor dat het goede kwelwater vanuit de duinen wordt benut in plaats van afgevoerd.

Daarnaast bieden we ruimte voor de aanleg van enkele nieuwe natte broekbosjes passend binnen het polderpatroon. Randvoorwaarde is dat belangrijke zichtlijnen, vanaf het spoor en weg tussen de bosstroken, open worden gehouden, zodat de structuur, de openheid en het groene en afwisselende karakter van het gebied behouden blijft. We zetten in op het ontwikkelen van een fijnmazig en natuurlijk watersysteem, waarbij we de karakteristieke wateringen transformeren naar belangrijke dragers voor de openheid.

Om de toegankelijkheid en beleefbaarheid van de strandvlaktes te vergroten bieden we ruimte voor de aanleg van een beperkt aantal informele boerenland-/

natuurpaden in combinatie met kleine geluksmomentjes, zoals een bankje of vogelkijkhut. Om de rust te behouden en de ecologische waarden te beschermen zijn de kwetsbare delen alleen met een gids te bezoeken en zijn paden afgesloten tijdens het broedseizoen.

HET ONTWIKKELEN VAN HET KLEINSCHALIG POLDERLANDSCHAP

De Groene Zone verbindt duin en polder, mens en natuur en schept ruimtelijk afstand tussen de Valkenhorst en Wassenaar. Het is de plek voor ontspanning, een ommetje vanuit huis, even buiten zijn en genieten van de rust, verbonden met de natuur en de geschiedenis van de plek. Het legt een recreatieve link tussen duin en polder. De cultuurhistorische waarden worden versterkt en zijn afleesbaar en beleefbaar, zoals het herstel van de monumentale tankgracht. Het is wenselijk de agrarische bedrijvigheid voor de toekomst te borgen en een aantal industrieachtige functies op termijn uit te plaatsen en in te vullen met groen en kleinschalige, maatschappelijke vormen van wonen, passend binnen de agrarische kwaliteiten van het gebied. Ook de agrarische en woonlinten bieden ruimte voor kleinschalige ontwikkeling gekoppeld aan het erf met ruimte voor recreatie, verduurzaming (zon op dak) en innovatieve stadslandbouw, altijd in combinatie met een kwaliteitsverbetering, bijvoorbeeld door het verwijderen van overtollig, niet-monumentale schuren of loodsen. Diversiteit en maatwerk op het erf en land is hierbij een must.

Binnen deze groene geleidingszone kan een transitie van de landbouw naar meer duurzaam, circulair en natuurinclusief bijdragen aan versterking van het groene karakter van het gebied. Het versterken van de natuur- en cultuurwaarden is essentieel, omdat de Groene Zone een belangrijke ecologische corridor is tussen de duinen en het achterland. Natuurontwikkeling richt zich op bescherming van de duinen, een groene buffer tegen Valkenhorst, bescherming van weide- en akkervogels en het realiseren van een natuurlijke corridor naar het achterland. Daarnaast zijn er kansen voor het toevoegen van natuurvriendelijke oevers, het opzetten van het waterpeil, ruimte voor waterberging, het inrichten en uitbreiden van de aangewezen zone voor NNN

langs de tankgracht en het Valkenburgse Meer. De gronden op het voormalige vliegveld worden als natuur ingericht met agrarisch medegebruik.

Het onderzoeken van de mogelijkheid om te komen tot herverkaveling van gronden is wenselijk om agrarische bedrijven efficiënter te laten werken en als middel voor de extensivering van de veeteelt. De economie is verder kleinschalig en gericht op extensieve dagrecreatie, innovatieve tuinbouw en collectieve stadslandbouw op de voormalige bollengronden dicht bij het dorp (Hoge Klei).

HET BETER INPASSEN VAN PAARDENHOUDERIJEN

We ambiëren in de Groene Zone en elders in 'Horst' een duurzame inpassing van de bestaande bestemde paardenhouderijen (stallingen en maneges), waarbij de erven en gebouwen natuurinclusief en klimaatadaptief ingericht worden en de weiden extensief beheerd worden, zodat de natuurwaarden vergroot worden. Bij de inrichting dient rekening gehouden te worden met de karakteristieken van het cultuurlandschap, zowel op 'grote schaal' (denk aan openheid tussen erven, sloten als kavelscheiding toepassen, etc.) als op 'kleinere schaal' (denk aan de opbouw van het erf, de toepassing van beplanting en de vormgeving/materialisatie van de voorzieningen). Gezien de druk op het milieu, de biodiversiteit en het cultuurlandschap is er geen ruimte voor méér paardenhouderijen in 'Horst' en ligt de focus op het waar mogelijk bestendigen en/of vergroten van het agrarisch gebruik.

BARRIÈRES OPHEFFEN VOOR RECREATIE EN NATUUR

Voor de Parkway 'van Zoetermeer naar Zee' zetten we in op het beter beleefbaar maken van de verschillende landschappen en het versterken van de ecologische gradiënt. Specifieke aandacht wordt gevraagd voor het opheffen van de barrièrewerking van de grote infrastructuur die het gebied doorsnijdt. Daarbij gaat het om de snelweg A4, de spoorlijn; om de verbinding tussen Hollandse Duinen en Groene Hart te waarborgen. Ook drukke verkeerswegen, zoals de N44

en de Van Alkemadeaan, vormen barrières in het recreatieve en ecologische netwerk. We zetten in op het vergroten van het aantal oversteekmogelijkheden voor zowel mens als dier om een samenhangend, robuust natuurlijk netwerk met doorlopende verbindingen te realiseren. Dit draagt bij aan het vergroten van de leefbaarheid en weer herstellen van de landgoederenstructuur ter plekke en het realiseren van een robuust ecologische verbinding tussen duinen en landgoederen.

RECREATIE ZONEREN, STUREN EN VERRIJKEN

Door te sturen op kleinschalige, exclusieve en extensieve vormen van recreatie en door een goede zonering behouden we rust en kwaliteit, ondanks de toegenomen recreatieve druk. Er is veel ruimte voor fietsen en wandelen in 'Horst'. In het gebied zijn verschillende recreatieve poorten (ontvangst- en informatieplekken) aangelegd vanaf waar, na aankomst met de auto of trein, de bezoeker kan gaan fietsen of wandelen. Kasteel Duivenvoorde is een landgoedpoort en een icoon in het gebied; de stations Voorschoten en Den Haag Centraal zijn belangrijke poorten om 'Horst' te gaan ontdekken. Het centrum van Wassenaar ontwikkelt zich als poort voor fiets- en wandelroutes naar zee, strand en duinen, maar ook naar de landgoederen en strandvlakte rondom Wassenaar. Via de TOP bij De Gouden Leeuw kan het centrum van Voorschoten ook een rol spelen als poort en nodigt uit tot het recreëren in de Vlietzone en de landgoederenzone rondom Duivenvoorde, De Horsten en Ter Wadding.

Parkgebied met allure

4.2.3. KOERS WEIDE

Water- en natuurrijke polders

Een typisch Hollands cultuurlandschap: afwisselend polderlandschap van veenweide, plassen, trekvaart en droogmakerijen.

RUIMTELIJKE KWALITEIT POLDERLANDSCHAP VERSTERKEN

Het open en rustige karakter van de cultuurhistorische veenweidepolders willen we behouden en versterken met een robuuste groenblauwe dooradering. We koesteren de karakteristieken van de verschillende polders en droogmakerijen. Ook is meer aandacht voor de historische en culturele waarde van het buitengebied gewenst, zoals de trekvaart, de historische boerderijen, de poldermolens en gemalen, etc. Dit draagt bij aan het versterken van de gebiedsidentiteit en de binding met bewoners en de bezoekers uit de stad.

Voor de veenweidepolders zetten we in op het verruimen van de belevingsmogelijkheden van de karakteristieke middeleeuwse slagenverkaveling (ca. 1300), het bijbehorende slotenpatroon en de historische boerderijen op de erven langs de veenweidelinten. We gaan ervan uit dat boeren er straks trots op zijn dat ze hun voedselproductie hebben weten te combineren met de productie van landschapswaarden en natuurwaarden. Dan kan een biodivers landschap ontstaan waarin langs bloemrijke 'prachtlinten' huiskavels met productieve graslanden liggen met achter op het land extensieve kruidenrijke graslanden, dooraderd met een fijnmazig netwerk van 'prachtsloten' met natuurvriendelijke oevers. Op de erven is ruimte voor vrijloopstallen waar de koeien op rietstrooisel liggen en lopen, afkomstig uit de natuurgebieden uit de omgeving.

Voor de lagergelegen droogmakerijen zetten we in op het behouden, versterken en beleefbaar houden van de randen (ringdijk of -vaart) en het hoogteverschil tussen laaggelegen droogmakerijen en omringend land. Zodoende houden we het een herkenbare eenheid. De bebouwingslinten behouden elk hun eigen karakter, waarbij de achterzijde van de bebouwing direct contact maakt met het cultuurlandschap en

de voorzijde aan de openbare weg of waterloop grenst. Om het lint transparant te houden dienen doorzichten vanaf de weg op het achterliggende cultuurlandschap intact te blijven.

De Vlietzone transformeert tot een groenblauwe loper parallel aan de Vliet. Hier wordt recreatie, biodiversiteit, waterberging en een uitloopegebied voor de stad gecombineerd. Daarvoor moeten recreatiegebieden met elkaar worden verbonden en barrières, zoals doodlopende wegen en ontoegankelijke gebieden, worden opgeheven.

OPEN CULTUURLANDSCHAP TOEKOMSTBESTENDIG MAKEN

Tussen de linten vragen de veenweidepolders om bezinning op de toekomst. In dit oer-Hollandse landschap zal waarschijnlijk veel veranderen ten behoeve van klimaatadaptatie en het waterbeheer en het daarmee samenhangend landgebruik. We ambiëren innovatie en transitie met onderzoek naar klimaatadaptatie, alternatieve teelten, circulariteit en nieuwe agrarische verdienmodellen.

De toekomst van het weidegebied ligt in het slim combineren van landbouw en natuur: boeren natuur in plaats van boeren-en-natuur. We stimuleren een natuurinclusieve agrarische bedrijfsvoering en het daarmee verhogen van de biodiversiteit in het agrarisch gebied; onder meer door agrarisch natuurbeheer. Uitgangspunt is dat boeren gebruik en natuur met elkaar kunnen samengaan en dat zorg voor de natuur ook wordt beloond. In de bodemdalingsgevoelige veenweidegebieden (ten noordoosten van Stompwijk) zijn ook nattere vormen van natuurinclusieve landbouw denkbaar, waarbij CO₂ in de (veen)bodem vastgelegd blijft. Hiervoor is het nodig dat agrariërs, Terrein Beherende Organisaties (TBO's), provincie, waterschap en andere partijen samen met elkaar optrekken en de mogelijkheden verkennen.

Behoud van het buitengebied vraagt om meer ruimte voor nieuwe functies en activiteiten; deze functies moeten direct bijdragen aan het openhouden van het buitengebied en de financiering daarvan. Daarvoor is meer ruimte nodig voor andere functies op het erf en op het land. We bieden hierbij ruimte voor meer diversiteit en vernieuwing. Hier is maatwerk en flexibiliteit voor nodig om te zoeken

naar ruimte voor bijvoorbeeld: de teelt van andere gewassen op het land (zoals de productie van biobased materialen), andere passende functies op (voormalige) boerenerven, het faciliteren van recreatie en groepsontvangsten, verkoop aan huis. Aandachtspunten zijn het onderzoeken van mogelijkheden voor gezonde afbouw, overdracht en misschien ook wel verplaatsing van bedrijven. Extensieve paardenhouderijen zijn in beperkte mate mogelijk, als ondergeschikte nevenfunctie van een agrarisch bedrijf verbonden aan het erf. Zoals bij alle ontwikkelingen moeten deze passend in en dienend zijn aan het versterken van de kwaliteiten van het open cultuurlandschap.

Wat betreft verduurzaming ambiëren wij geen grootschalige zonneweides, maar wel maatwerk op het erf voor eigen gebruik, onder andere door ruimte te bieden voor zonnepanelen op functionele daken (van bijvoorbeeld schuren), of kleinschalige windmolens die passen bij de schaal van het bedrijf en gebied.

INZETTEN OP EEN NATUURLIJK WATERSYSTEEM

We willen in dit gebied het open historisch cultuurlandschap laten spreken en zetten in op een natuurlijk en robuust watersysteem, waarbij wordt ingezet op het vasthouden van het gebiedseigen water. Dat betekent hogere waterpeilen die binnen marges mogen fluctueren met het weer. Hiermee ontstaan de condities voor een natuurinclusieve landbouw met bloemrijke weides, waar met de hoge waterstanden en drassige stukken land wordt bijgedragen aan verminderde kwetsbaarheid voor droogte en hitte en aan meer biodiversiteit. Door meer adaptief landgebruik en voldoende waterberging in het watersysteem zal de sponswerking van het gebied vergroot worden. Dit biedt kansen voor het ontwikkelen van natte open graslanden met extensieve veeteelt (blaarkoppen, schapen, waterbuffels, etc.) en/of natuurontwikkeling (moeras en schraalgraslanden, bloemrijk gras, rietvelden, broekbossen, etc.).

We zetten, waar dit nodig is, in op een geleidelijke vernatting van het cultuurlandschap waarbij het waterpeil tussen de linten verhoogd wordt en waar mogelijk het vereenvoudigen van de peilgebieden. Vernatting biedt daarnaast buiten de weidevogelkerngebieden kansen voor de ontwikkeling van nieuwe natte teelten (lisdodde, cranberries, etc.) en biobased materialen, natte open graslanden met

extensieve veeteelt (blaarkoppen, schapen, waterbuffels, etc.) en/of natuurontwikkeling (moeras en schraalgraslanden, bloemrijk gras, blauwgraslanden, rietvelden, broekbossen, etc.). Door vernatting en het creëren van natuurlijke oevers wordt de biodiversiteit verhoogd. Dat is essentieel voor de weidevogelkerngebieden. We zien graag dat de bedrijfsvoering in de weidevogelkerngebieden wordt afgestemd op weidevogels, waar ook onder meer kleine zoogdieren, insecten en planten van meeprofiten. De provincie heeft voor de agrariërs speciale beheersubsidies voor weidevogels.

RECREATIE STUREN EN STIMULEREN

Stedelingen zijn de belangrijkste bezoekers van ons buitengebied. We zetten in op het vergroten van de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de linten en de stadsranden van het weidelandschap met respect voor de landelijke sfeer en de draagkracht van het gebied. Het accent ligt op natuurbeleving en dichtbij geproduceerd voedsel is een verbindende kracht van de stedeling met het buitengebied. Bij het toevoegen van recreatieve routes is het van belang dat er een goede zonering is, zodat dit niet ten koste gaat van weidevogels, andere natuurwaarden en agrarische activiteiten in het gebied. We zoeken samen met de gebiedspartners naar mogelijkheden om op een passende manier de toegang te vergroten in dit boerenlandschap.

Het ontwikkelen van Parkways en poorten en meer wandel- en fietspaden zorgen ervoor dat de stedeling het gebied weet te vinden en meer gaat waarderen. De stedeling wordt al in de stad opgehaald door groenblauwe fiets- en wandelpaden. Voor de Parkway 'van Zoetermeer naar Zee' is de opheffing van de barrièrewerking van de A4 essentieel om een robuuste verbinding van 'Weide' naar 'Horst' en 'Duin' te maken. Het creëren van aantrekkelijke en herkenbare routes, met bijzondere plekken en uitnodigende erven - al dan niet gecombineerd met de verkoop van streekproducten - om naar toe te gaan, moet het gebied ook voor fietsers interessant maken en hen uitnodigen wat langer te verblijven in ons buitengebied. Binnen de omgevingsplannen bieden we dan ook mogelijkheden voor boeren om zich te verbreden naar de behoefte van de stedeling. Denk daarbij aan een landwinkel, Herenboeren, kinderopvang, boerensport, educatie, hotelboeren en zorgboeren, knarrenhof, Bed & Breakfast, kleinschalige horeca en vergaderruimte.

Hierbij is het belangrijk dat de overwegend smalle polderlinten en dijkwegen als aantrekkelijke en veilige recreatieve routes worden ingericht.

De Vlietzone wordt als groenblauwe natuurzone versterkt en ontwikkelt als een belangrijke doorgaande recreatieve zone parallel aan de historische Trekvaart de Vliet. Binnen Duin Horst & Weide is in de Vlietzone volop ruimte om te recreëren en te ontspannen, voor zowel de natuurliefhebber, de wandelaar, de golfer, de wielrenner, de booteigenaar als de stedeling die een park nabij zijn/haar huis wil bezoeken.

We zetten in op het ontwikkelen van Molendriegang bij Stompwijk als recreatief icoon en bestemming van 'Weide'. Er zijn kansen om de molens nieuw leven in te blazen met bijvoorbeeld een bezoekmolen met een terrasje en als educatieplek waarbij het poldersysteem beter zichtbaar wordt gemaakt. Het aangrenzende weiland kan gaan dienen als proefveld voor nieuwe polderprototypes.

Voor de stads- en dorpsranden hebben we de ambitie om hier natuur-robuste overgangen tussen stedelijk gebied en omliggend polderlandschap te creëren (zie 'stadsrandzones' op de integrale kaart toekomstbeeld) met ruimte voor multifunctioneel landgebruik. De stads- en dorpsranden zijn dynamische gebieden rondom dorpen en steden waar boeren, ondernemers en burgers samen kunnen optrekken en waar gebiedsopgaven kunnen worden gecombineerd. We stimuleren initiatieven voor kleinschalige voedselproductie met recreatief medegebruik: 'ontmoeten, plukken en proeven'. Te denken valt aan een klimaatbos, een voedselbos, een kinderboerderij of belevenisboerderij. We stimuleren samenwerkingsverbanden, zoals in een 'common' of bij de Herenboeren, waar het samen duurzaam voedsel produceren in collectieve moestuinen of een dorpsboomgaard centraal staat. Dit soort initiatieven kunnen aangename verblijfsmogelijkheden of pleisterplaatsen vormen, met een sociale maatschappelijke functie- voor bewoners en recreanten; de cohesie en de samenhangen tussen de stedelijke omgeving en platteland wordt er door versterkt.

Wat betreft de Oostvlietpolder aan de zuidzijde van Leiden is de stadsrandovergang iets minder ambitieus. Daar is gekozen voor herstel van natuurwaarden in combinatie met extensieve recreatie in de Vogelhoff (westelijk deel). Verder liggen er volkstuinten die nog worden uitgebreid. De rest is als weidegebied in particuliere

handen. Omdat het hier een authentiek slagenlandschap betreft kunnen hier geen al te grote veranderingen plaatsvinden, zoals klimaatbossen. Aansluitend aan de bebouwing langs de Vlietweg zijn wel initiatieven voor dierenvoedselbossen.

PAARDENHOUDERIJEN IN DE STADSRANDZONES

Waar mogelijk sturen we erop dat paardenhouderijen alleen een plek krijgen in de stadsrandzone(s). Hier kan een aansluiting gemaakt worden met het stedelijk gebied, gekoppeld aan men- en ruiterroutes. Het aantal houden we beperkt; groei is niet gewenst, waardoor handhaving op het consolideren van wat er nu bestemd is nodig is. Elders in het gebied blijven paardenhouderijen een nevenfunctie, die ondergeschikt is aan de agrarische functie van een erf. Deze functie mag geen afbreuk doen aan de natuurwaarden van de graslanden, de ecologie, de versterking van biodiversiteit, de inpassing van het gehele erf, of de herkenbaarheid en beleefbaarheid van het landschap. Erven en gebouwen worden natuurinclusief en klimaatadaptief ingericht, de weiden extensief beheerd en paardenwelzijn staat centraal.

5. HANDELINGSPERSPECTIEF VOOR HET AGRARISCH CULTUURLANDSCHAP

5.1. OPBOUW VAN HET HANDELINGSPERSPECTIEF

Het toekomstbeeld geeft een stip op de horizon waar we de komende jaren met elkaar naar toe willen werken. Het handelingsperspectief focust zich op hoe we het agrarisch cultuurlandschap toekomstbestendiger kunnen maken. Het maakt het toekomstbeeld meer concreet en laat zien waar de kansen liggen om aan de slag te gaan. Het heeft een specifieke focus op het agrarisch gebied van 'Horst' en 'Weide', omdat de agrariërs en landgoedeigenaren de grootste invloed hebben op het gebruik en de toekomst van het cultuurlandschap.

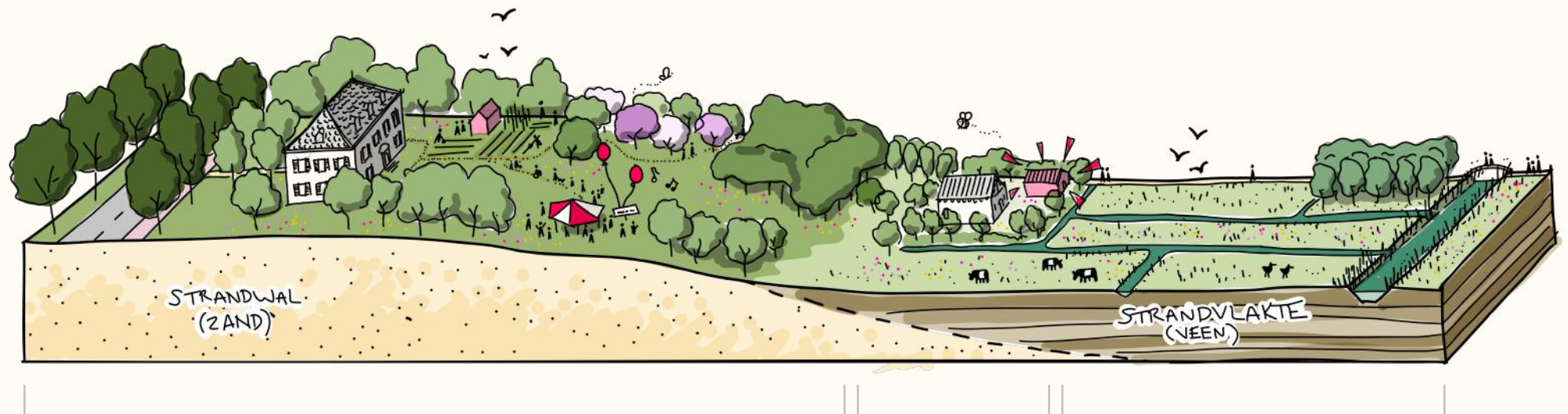
Het handelingsperspectief heeft twee onderdelen:

1. Een catalogus van 'Best Practices' voor agrariërs en landgoedeigenaren
2. Een uitvoeringsparagraaf met aanbevelingen voor de gebruikers, beheerders van het agrarisch cultuurlandschap in Duin Horst & Weide, evenals voor de verschillende overheden

5.2. CATALOGUS VAN 'BEST PRACTICES'

Met deze 'Best Practices' willen we inspirerende voorbeelden delen voor het gebruik van het agrarisch cultuurlandschap, die passend zijn bij het toekomstbeeld. Elk deelgebied heeft zijn eigen kwaliteiten en ruimtelijke karakteristieken waar we op aan willen sluiten. Daarom hebben we 'Best Practices' genoemd voor 'Horst' en voor 'Weide', en deze zijn verder gegroepeerd op basis van de ruimtelijke context die daar te vinden is. Bijvoorbeeld op de gesloten strandwallen van 'Horst' zijn andere initiatieven passend dan in de open strandvlakte.

5.2.1. HORST

A. Op de gesloten strandwal

B. Op het boerenerf
(Overgang strandwal -
strandvlakte)

C. In de open
strandvlakte

A. Op de gesloten strandwal

HERSTEL HISTORISCHE MOESTUINEN OP LANDGOEDEREN

Dit maakt de geschiedenis functioneel beleefbaar en zorgt voor sociale en economische binding. Verschillende constructies zijn denkbaar, zoals de toepassing van het concept van de 'commons' of een coöperatie met inzet van vrijwilligers of mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Het kan gecombineerd worden met verschillende recreatievormen, waarbij eten van het landgoed centraal staat, de stad-land relatie wordt versterkt of aandacht is voor een duurzame en gezonde voedselketen met een kleine footprint. Denk verder aan een bezoekerspaviljoen, verkooppunt met streekproducten van partners en een pluktuin.

VOORBEELD: LANDGOED ZUYLESTEIN, LEERSUM | OCKENBURG EN OOSTDUIN, DEN HAAG | LANDGOEDWINKEL, HEERLIJKHEID MARIËNWAERDT, BEESD

TIP: DE TUIN VAN HOLLAND

EXCLUSIEVE EVENEMENTEN EN ACTIVITEITEN

Dit biedt een aantrekkelijk verdienmodel als nevenactiviteit voor een landgoed (of boerenerf). Voorbeelden zijn: exclusieve diners, bijzonder overnachten, houtverkoop of locatie voor workshops. Om de identiteit van het gebied en locatie uit te dragen kunnen streekproducten van het landgoed en partners gebruikt worden waar in Noordwijk met de Tuin van Holland al geëxperimenteerd wordt. Het vraagt om maatwerk per locatie om de bijzondere kwaliteiten van het landgoed (of boerenerf) te beschermen en foute concurrentie te voorkomen.

VOORBEELD: LANDGOED HINDERSTEYN, LANGBROEK | LANDGOED HEERLIJKHEID MARIENWAERDT, BEESD | KASTEEL MIDDACHTEN, DE STEEG | LANDGOED VERWOLDE

BOS- EN BOOMAAANPLANT OP EN NABIJ LANDGOEDEREN

Het aanplanten van bos en bomen kan een extra financieringsmogelijkheid bieden voor landgoedeigenaren en agrariërs (voor aanleg middels de 'Nationale Bossenstrategie' van provincie Zuid-Holland of op de lange termijn met inkomsten uit hout); zeker wanneer hiermee historische structuren (zoals lanen, parken en droge hakhoutbossen) worden hersteld en zichtlijnen versterkt. Deze structuren bieden meekoppelkansen voor nieuwe routes en biodiversiteit. Het samen aanplanten kan ook meerwaarde hebben.

VOORBEELD: LANDGOED DE PLUIMPOT, SINT-MAARTENSDIJK | DE OLMENHORST, LISSEBROEK | HOUTZAGERIJ, LANDGOED TWICKEL, AMBT DELDEN | HOUTVERKOOP OP LANDGOED VERWOLDE

B. Op en rondom het boeren erf

NATUURINCLUSIEF & KLIMAATADAPTIEF ERF

Verschillende maatregelen kunnen worden toegepast om de boerenerven klimaatbestendig en natuurinclusief in te richten. Groene daken, natuurinclusief bouwen, waterdoorlatende verharding, bloem- en kruidenrijke beplanting zijn voorbeelden van een toekomstbestendige inrichting. Dit is eventueel te combineren met bijzonder overnachten (zie 'exclusieve evenementen en overnachtingen' op de voorgaande pagina). Ook bescheiden windmolens (maximaal 6 meter) voor eigen gebruik zijn voorstelbaar.

ZONNEPANELEN OP (AGRARISCHE) DAKEN

In combinatie met een slim energiemanagementsysteem/kleinschalige opslag biedt dit een nieuw verdienmodel voor boeren. Er zijn ook subsidiemogelijkheden. Het toepassen hiervan vraagt om maatwerk per erf om de landschappelijke uitstraling te waarborgen.

VOORBEELD: BOERDERIJ MET ZONNEPANELEN, HAAKSBERGEN

COÖPERATIEVE BOERDERIJ

Een coöperatieve boerderij is een kleinschalig gemengd boerenbedrijf dat in verbinding staat met de stad. Samen, op een natuurinclusieve manier, voedsel produceren staat centraal. Dat geldt ook voor het concept van de 'commons' dat door de Erfgoedlijn van de Landgoederenzone recent is onderzocht. Deelnemers krijgen streekproducten en het heeft een educatieve functie. Coöperatieve moestuinen zijn ook mogelijk bij boerderijen. Inpassing in het landschap is van groot belang.

VOORBEELD: HERENBOEREN DE VLINDERSTRIK, ROTTERDAM

B. Op en rondom het boerenerv

KRINGLOOP- EN BIOLOGISCHE REGENERATIEVE LANDBOUW

Kringlooplandbouw maakt een gesloten kringloop van grondstoffen, nutriënten en energie. Reststromen worden hergebruikt. De nadruk ligt op circulariteit van de voedselketen. Hierbij is een gemengd bedrijf, of goede samenwerking met andere lokale bedrijven, belangrijk. Het kan ook cultuurhistorische betekenis hebben: de landgoederen met hun bijbehorende agrarisch gebied werden van oudsher op deze integrale manier beheerd. Biologische regeneratieve landbouw richt zich vooral op verbetering van de bodemkwaliteit en -gezondheid.

VOORBEELD: LANDGOED VELHORST, LOCHEM

VERKOOPPUNT VAN STREEKPRODUCTEN - RUSTPUNTEN OP BOERENERVEN

Een verkooppunt van streekproducten zorgt voor een sterkere stad-land relatie. (Biologische) boodschappen doen in het landschap kan worden gekoppeld aan kleinschalige horeca. Denk aan korte ketens (ook via organisaties, zoals Rechtstreeks). Ontwikkeling van zulke verkooppunten vraagt om maatwerk en afstemming op gebiedsniveau.

VOORBEELD: HOEVE BIESLAND, DELFGAUW

C. In de open strandvlakte

NATUURONTWIKKELING

Bijdragen aan natuurontwikkeling en het vergroten van de biodiversiteit in de strandvlakte kan op meerdere manieren: bijvoorbeeld door het versterken van (plaatselijk) natbos, moeras, open water en natuurvriendelijke oevers, bloem- en faunarijk open grasland en het herstel van cultuurhistorische landschapselementen (zoals houtwallen en hagen of in combinatie met het opnieuw uitgraven van oude vaarwegen en sloten). Dit zorgt voor een betere groenblauwe dooradering.

TIP: REGELING CULTUURLANDSCHAP, GEMEENTE APELDOORN

C. In de open strandvlakte

BOERENLANDPADEN MET KLEINE GELUKSMOMENTJES

De beleving van het landschap versterken door kleine ingrepen, zoals een bankje of vogelkijkhut, ommetjes en achtjes. Hiermee wordt extensieve recreatie gestuurd.

KLEINSCHALIG, VERBREDE LANDBOUW

Bijzondere koeienrassen, zoals de 'adellijke' Lakenvelder runderen horen bij het karakter van de landgoederen en zijn uitermate geschikt voor de biologische houderij en natuurbeheer. Al dan niet in combinatie met het telen van oude groende- en fruitrassen, verkoop van boerenproducten en bijzonder overnachten wordt het cultuurlandschap beter beleefbaar en herkenbaar gehouden. Adaptieve en innovatieve landbouw (inclusief natte teelt) kan ook in de strandvlaktes een plek krijgen, met ruimte voor waterberging en natuur.

VOORBEELD: LAKENVELDER BOERDERIJ, BOTERHUISPOLDER, WARMOND | BOSVARKENS OP LANDGOED ZUYLESTEIN, LEERSUM | LAKENVELDERS ZORGBOERDERIJ OLIEHOEK, WASSENAAR.

TIP: ZELDZAME RUNDERRASSEN IN NEDERLAND | KRUIDENRIJK GRASLAND

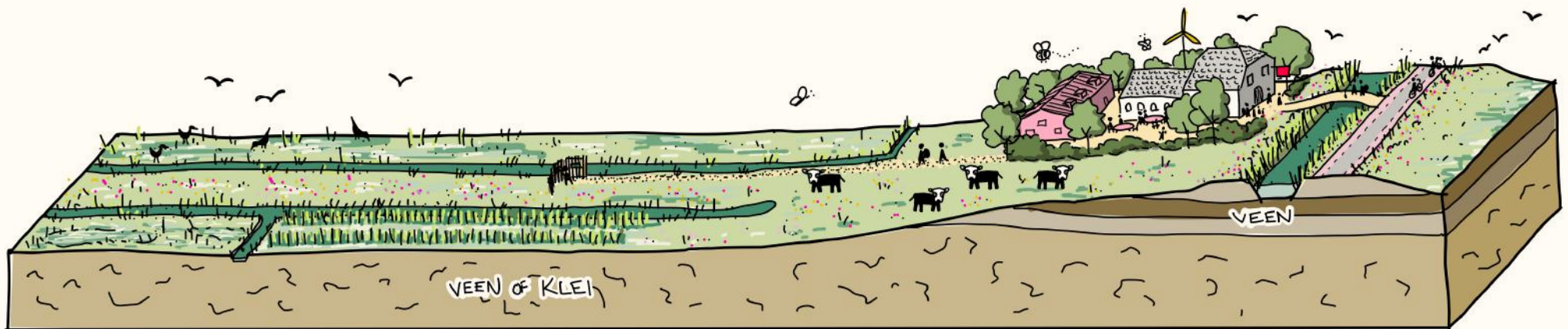
BOEREN BELONEN VOOR ECOSYSTEEDIENSTEN

Door boeren te belonen voor ecosysteEDIENSTEN wordt een toekomstbestendig grondbeheer gestimuleerd en biodiversiteit verhoogd. Denk hierbij aan de uitbreiding van weidevogelgebied, meer ruimte voor waterberging en bloemrijke weides. Hiervoor zijn subsidiemogelijkheden (bijvoorbeeld vanuit Rijk en provincie).

VOORBEELD: HOOG WATER VOOR WEIDEVOGELS IN DUIVENVOORDSE EN VEENZIJDSSE POLDER

TIP: INSPIRATIEVOLLE PROJECTEN EN INFORMATIE VAN WIJ.LAND

5.2.2. WEIDE

A. In de open polder

B. Op het boerenerv / aan het boerenlint

A. In de open polder

ADAPTIEVE EN INNOVATIEVE LANDBOUW (NATTE TEELT)

Het toepassen van adaptieve landbouw (bijvoorbeeld natte teelten, zoals lisdodde en cranberry) kan helpen om bodemdaling tegen te gaan in het veenweidegebied en meer ruimte te bieden voor waterberging. Daarnaast draagt dit bij aan duurzame landbouw met minder uitstoot van broeikasgassen. Naast dit soort innovatieve landbouw moet ook ruimte voor natuur komen.

VOORBEELD: PROEFTUIN KRIMPENERWAARD (LISDODDE)

TIP: NETWERK VOOR INNOVATIES IN DE LANDBOUW

BOEREN BELONEN VOOR ECOSYSTEEDIENSTEN

Door boeren te belonen voor ecosysteEDIENSTEN wordt een toekomstbestendig grondbeheer gestimuleerd en biodiversiteit verhoogd. Denk hierbij aan plasdras voor weidevogels, bloemrijke weides en waterberging. Hiervoor zijn subsidiemogelijkheden (bijvoorbeeld vanuit Rijk en provincie).

TIP: INSPIRATIEVOLLE PROJECTEN EN INFORMATIE VAN WIJ.LAND

NAT AGRARISCH GEBRUIK & NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

Groninger Blaarkoppen (dubbeldoel koe: eerst melk, dan vlees) zijn duurzame allrounders, maken het landschap beter beleefbaar (koeien inde wei) en gaan goed samen met een nattere grond/hogere grondwaterstand. Er wordt ingezet op extensieve veeteelt, kruiden- en faunarijk grasland, natuurbeheer, biodiversiteit en natuurlijke oevers.

VOORBEELD: GRONINGER BLAARKOPPEN, NATUURBOERDERIJ EYTEMAHEERT, LEUTINGEWOLDE

TIP: KENNIS TRANSFER CENTRUM (KTC), ZEGVELD | PORTAAL NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

A. In de open polder

POLDERERFGOED BELEEFBAAR MAKEN

Het landschap beleefbaar maken door het historische patroon van het slagenlandschap te herstellen en de verdwenen sloten terug te brengen. Hierdoor ontstaat er weer een kleinere schaal van landbouw percelen. Daarnaast kunnen molens worden geactiveerd als recreatieve bestemming. Dit zijn aanleidingen om de verhalen uit het gebied te vertellen.

TIP: ERFGOEDDEAL

GROENBLAUWE DOORADERING

Bij een groenblauwe dooradering wordt het landschap verbonden door een groenblauw netwerk. Het herstel van de historische slotenstructuur wordt gestimuleerd. Linten met natuurvriendelijke bermen en aansluiting op het bijenlandschap spelen daarbij ook een rol.

BOERENLAND TOEGANKELIJK MAKEN EN OPENSTELLEN

Hier is de recreant te gast bij de boer en wordt toegang goed afgestemd op agrarisch gebruik en de natuur. Dus indien noodzakelijk, gesloten tijdens het broedseizoen. Dit kan op verschillende manieren. Denk aan een tour met gids, laarzenpaden, bruggetjes, een rustpunt of een vogelkijkhut.

TIP: SUBSIDIE PROVINCIE ZUID HOLLAND
VOOR AANLEG VAN BOERENLANDPADEN

B. Op het boeren erf

ERFTRANSFORMATIE NAAR ANDERE BESTEMMING

Een erftransformatie naar een andere bestemming vraagt om maatwerk per locatie. Er wordt gezocht naar een nadrukkelijke koppeling met agrarische activiteit en belevenis van het landschap (bijvoorbeeld zorg- of kinderboerderij, werk- of zorgunits of gezamenlijk besloten sociale woongroep op een (boeren)erf). Ontwikkelingen moeten de historische opbouw en schaal van het erf volgen en de landschappelijke inpassing waarborgen; denk aan het versterken van de kenmerkende kwaliteiten met bijvoorbeeld aanleg van boomgaarden en moestuinen.

VOORBEELD: ERVE DE STEEGE,
LANDGOED DE HAERE, OLST | ZORGBOERDERIJ
OLIEHOEK, WASSENAAR

NATUURINCLUSIEF & KLIMAATADAPTIEF ERF

Om de boerenerven klimaatbestendig en natuurinclusief in te richten, kunnen verschillende maatregelen worden toegepast. Groene daken, natuurinclusief bouwen, waterdoorlatende verharding, bloem- en kruidenrijke beplanting zijn voorbeelden van een toekomstbestendige inrichting. Dit is eventueel ook te combineren met bijzonder overnachten. Ook bescheiden windmolens (maximaal 6 meter) voor eigen gebruik zijn hier voorstelbaar.

BIJZONDERE, KLEINSCHALIGE UNIEKE OVERNACHTINGSMOGELIJKHEDEN OP HET ERF

Bijzondere overnachtingsmogelijkheden zorgen voor een unieke ervaring in het landschap. Dit kan een nevenactiviteit zijn op het boeren erf en daarmee een extra verdienmodel bieden.

B. Op het boeren erf

VERKOOPPUNT VAN STREEKPRODUCTEN - RUSTPUNTEN OP BOERENERVEN

Een verkooppunt van streekproducten zorgt voor een sterkere stad-land relatie. (Biologische) boodschappen doen in het landschap kan worden gekoppeld aan kleinschalige horeca. Denk aan korte ketens (ook via organisaties, zoals Rechtstreeks). Ontwikkeling van zulke verkooppunten vraagt om maatwerk en afstemming op gebiedsniveau.

VOORBEELD: HOEVE BIESLAND, DELFGAUW

VERBREIDING VAN ACTIVITEIT OP HET BOERENERF

Om de aantrekkingskracht van het gebied te vergroten kan worden gedacht aan verbrede activiteiten op het boeren erf, passend binnen de schaal en maat van het betreffende landschap en de aanwezige infrastructuur. Hierbij kan gedacht worden aan kinderfeestjes, boerderij-educatie, BSO groepen, vergaderruimte, workshops, moestuin, pluktuin e.d. Het versterkt ook de stad-land relatie.

VOORBEELD: BOERDERIJ DE KASTEELHOEVE,
VOORSCHOTEN | BIOLOGISCHE KWEKERIJ DE
GROENE CIRKEL, OEGSTGEEST | BOERDERIJ-
EDUCATIE RIVIERENLAND | VERGADEREN
BIJ DE BOER, DE KARNMOLEN, BOERDERIJ
DE RAAPHORST, WASSENAAR | BIJ MEI,
ZELFOOGSTTUIN, ZOETERWOUDE | PLUKTUIN
ZORGBOERDERIJ DE BUYTENHOF, RHOON

TIP: LOGEREN BIJ DE BOER ONLINE PLATFORM

5.3. UITVOERINGSPARAGRAAF

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe het agrarisch cultuurlandschap van Duin Horst & Weide beter toekomstbestendig kan worden. Vanuit de praktijk weten we dat elk gebied anders is en voor een gebiedsontwikkeling maatwerk nodig is. Dat geldt ook voor dit gebied met zijn specifieke vraagstukken rondom landbouw, landgoederen, de wijze van gemeentelijke samenwerking en het type gebruikers, eigenaren en ondernemers. Om meer grip te krijgen behandelen we in dit hoofdstuk een aantal vragen die daarbij kunnen helpen:

- Wat is de status van het toekomstbeeld onder de Omgevingswet?
- Welk ander beleid of welke beleidsprogramma's kunnen bijdragen aan het toekomstbestendig maken van het cultuurlandschap en bieden kansen voor samenwerking, subsidie of financiering?
- Welke acties of initiatieven en aanbevelingen kunnen we benoemen voor bovenstaand doel?
- Hoe behouden we voor de lange termijn het agrarisch gebied als onderdeel van het cultuurlandschap en wat zijn hierbij de rollen van publieke en private partijen?

5.3.1. STATUS KOERSDOCUMENT ONDER DE OMGEVINGSWET

Onder de Omgevingswet heeft het koersdocument de status van een (vrijwillig) gebiedsgericht programma. Een (vrijwillig) gebiedsgericht programma is zelfbindend voor de gemeenten en wordt vastgesteld door de colleges van burgemeester en wethouders. Het programma valt onder de paraplu van de omgevingsvisies van de gemeenten. Dat betekent dat de strategische delen van het programma moeten landen in de bestaande of nog op te stellen eigen omgevingsvisies. Ze dienen te passen bij de ambities, doelen en opgaves uit die omgevingsvisies. Is dit niet het geval dan zullen de ambities, doelen en opgaves in een actualisatie van de omgevingsvisies moeten worden bijgesteld, zodat omgevingsvisie en programma op één lijn komen (beleidscyclus). Onderdeel van de beleidscyclus is ook de monitoringsplicht (van de doelen uit de omgevingsvisie). Hieruit kan ook blijken dat aanpassingen en aanscherpingen nodig zijn in zowel omgevingsvisie als programma.

Omgevingsvisie en het programma: twee instrumenten onder de Omgevingswet

De omgevingsvisie is het document waarin gemeenten en provincies de hoofdzaken van het te voeren integrale beleid voor de fysieke leefomgeving opnemen. De omgevingsvisie bevat dus het strategische, integrale langetermijnbeleid voor de fysieke leefomgeving. Programma's zijn bedoeld voor de verdere beleidsuitwerking en uitwerking van concrete maatregelen om doelstellingen voor de fysieke leefomgeving te bereiken. Ze bevatten het meer uitvoeringsgerichte, (multi-)sectorale/thematische of gebiedsgerichte beleid.

5.3.2. VERSTERKING RELATIE MET ANDER BELEID OF PROGRAMMA'S

Voor het realiseren van het toekomstbeeld is het belangrijk dat het landt in het eigen beleid van de betreffende gemeenten, zoals beschreven in de vorige paragraaf, maar ook om het te versterken met beleid en programma's van de regio, de provincie, waterschappen en het Rijk. Overheden zorgen dan, als één overheid, dat het beleid van de verschillende overheidslagen dat van toepassing is of kan zijn op het gebied Duin Horst & Weide consistent is en er meekoppelkansen ontstaan.

De landschapstafel DHW heeft deze relatie met ander beleid en programma's geconcretiseerd en concrete mogelijkheden over de meekoppelkansen met andere overheden vastgelegd in het uitvoeringsprogramma (UVP) DHW 2024-2028. Er is hierbij een inhoudelijke koppeling en vertaling gemaakt naar financiën en planning voor de gezamenlijke investeringen in het gebied. In de meeste gevallen is dit in de vorm van subsidies. Een andere mogelijkheid is het creëren van beleidsruimte voor het toevoegen van passende ruimtelijke functies (zie ook paragraaf 5.3.4).

5.3.3. AANBEVELINGEN TOEKOMSTBESTENDIG CULTUURLANDSCHAP

In het UVP staan projecten die invulling geven aan de realisatie van de visie van DHW. In deze paragraaf geven we aanbevelingen, acties en diverse initiatieven aan die specifiek kunnen bijdragen tot behoud en versterking van het agrarisch cultuurlandschap. We benoemen wat de aanbeveling, actie of initiatief is. Het geschetste toekomstbeeld hiervoor is echter geen blauwdruk. De voorgestelde initiatieven zijn mogelijkheden die verder uitgewerkt kunnen worden. Daarnaast zijn nieuwe ideeën en initiatieven welkom, als deze bijdragen aan de richting die we in het toekomstbeeld voor het landelijk gebied schetsen.

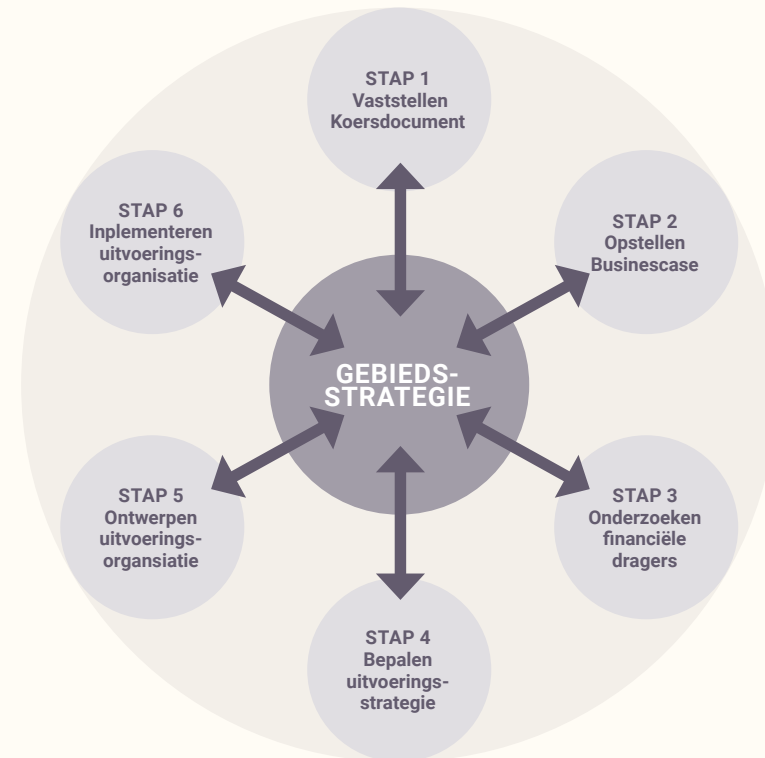
Voor het stimuleren van de samenhang is namens de gezamenlijke gemeenten een programmamanager Duin Horst & Weide aangesteld. De programmamanager is verantwoordelijk voor de coördinatie van het gehele programma van de landschapstafel. Het 'toekomstbestendig cultuurlandschap' is opgenomen als een van de geprioriteerde DHW-projecten. De uitwerking is niet alleen inhoudelijk, maar ook organisatorisch als het gaat om het beleidsmatig verbinden van andere overheden. Met dit koersdocument kunnen de betrokken gemeenten als één overheid samen werken aan het geschetste toekomstbeeld van het buitengebied.

De acties en aanbevelingen die kunnen bijdragen aan het toekomstbestendig cultuurlandschap, zijn te vinden in de separate bijlage bij dit koersdocument.

5.3.4. DOORONTWIKKELING NAAR EEN INTEGRALE UITVOERING

Het UVP DHW 2024-2028 van de landschapstafel borgt dat de verschillende projecten en initiatieven in samenhang beoordeeld worden en dat de verbinding wordt gelegd met beleid en financieringsstromen van andere overheden. Een volgende stap is het vastleggen van uitvoeringsafspraken, ook in financiële zin, tussen de partijen. Daarnaast is het van belang om private partijen en hun investeringspotentie er bij te betrekken.

Elke individuele partij, publiek of privaat, staat het nog enigszins vrij om door te gaan of te stoppen met een project of initiatief. Ook is er een risico dat private partijen de 'krenten uit de pap' realiseren en publieke partijen met de (vaak financieel) moeilijke projecten blijven zitten. Een meer gebiedsgerichte strategie voor behoud en versterking van het agrarisch gebied zorgt er voor dat het geheel meer wordt dan de som der delen. Het is aan te bevelen om nader te onderzoeken wat hiervoor de mogelijkheden zijn aan de hand van de getoonde zes stappen. Deze stappen kennen een zekere chronologie, maar zijn iteratief en zullen vaak een aantal maal doorlopen moeten worden. Aanbevolen wordt om de volledige cyclus te doorlopen, maar daarbij de focus te leggen bij de eerste drie stappen.

BIJLAGE

BIJLAGE

Zie aparte bijlagen:

- BIJLAGE A: Voorstel aanbevelingen en acties - toekomstbestendig agrarisch cultuurlandschap
- BIJLAGE B: Verslagen van klankbordgroepsessies (5 december 2023 & 14 maart 2024)
- BIJLAGE C: Samenvatting bevindingen keukentafelgesprekken